

Оскар Вайлд

■

ПОРТРЕТ
ДОРІАНА ГРЕЯ

Бібліотека світової літератури

Оскар Вайлд
Портрет Доріана Грея

«ОМІКО»

1890, 1892, 1895

УДК 821.111
ББК 84(4Вел)

Вайлд О.

Портрет Доріана Грея / О. Вайлд — «ОМІКО», 1890, 1892, 1895 — (Бібліотека світової літератури)

Оскар Вайлд (1854–1900) – англійський драматург, поет, прозаїк, есеїст, критик. Яскрава знаменитість пізнього Вікторіанського періоду, лондонський денді, він був визнаний британцями найдотепнішою людиною. Це один із найпарадоксальніших умів в історії людства, недарма Вайлда прозвали «королем життя», «принцом Парадоксів». Єдиний роман письменника – «Портрет Доріана Грея», створений у рекордно короткий термін – за три тижні, приніс авторові карколомний успіх і скандальну славу. Головний герой – юнак, наділений неймовірною красою. Милуючись своїм портретом, Доріан висловлює бажання, щоб портрет старів, а він завжди залишався молодим. З тих самих часів жодної зморшки не з'являлося на вічно юному обличчі джентльмена Грея, який жив у пороці й розпусті, а старів і вмирав його портрет. Але за все треба платити...

УДК 821.111

ББК 84(4Вел)

© Вайлд О., 1890, 1892, 1895

© ОМІКО, 1890, 1892, 1895

Содержание

Оскар Вайлд в тіні та світлі парадоксів	5
Портрет Доріана Грея	17
Передмова	18
Розділ I	19
Розділ II	27
Розділ III	36
Розділ IV	43
Розділ V	51
Розділ VI	58
Конец ознакомительного фрагмента.	59

Оскар Вайлд Портрет Доріана Грея

Оскар Вайлд в тіні та світлі парадоксів

Кажуть, що легше вже уявити людину із зайвою, чужою тінню (особливо представникам посттоталітарного світу, котрим ще впам'ятку вчорашня реальність: ступнеш крок, як уже чуєш два кроки за собою), аніж людину без тіні, яку вигадав німецький письменник Адальберт фон Шаміссо. Коли ж цей образ розкрити, то виявиться, що зовсім не важко уявити і друге. Бо тінь – не тільки щось зовнішнє і відтак ніби другорядне: це й символ істотного внутрішнього складника людини – тих морально-етичних, соціальних та естетичних елементів, без яких людська особистість втрачає цілісність і перетворюється на просто біологічну одиницю з від'ємним духовним значенням. Тож незмірна наша вдячність вселюдському мистецтву, що справіку безнастанно нагадує нам, як це важливо – жити не вичавкою душі, а повною мірою життя або смерті. Так, і смерті, бо це теж один з актів життя, і лише після скону можна остаточно сказати про людину, чого було варте її життя.

Ця одвічна проблема роздвоєння людської особистості знайшла своє втілення у кращих творах Оскальда Вайлда – і в трагедійному по суті романі «Портрет Доріана Грея», і в комедійних п'єсах «Віяло леді Віндермір» та «Як важливо бути поважним». Але щоб спромогтись писати про це, автор мусив значною мірою пережити в самому собі безоглядну тягу до краси й насолоду аж до відкидання будь-яких етичних приписів, відіграти роль нестримного дотепника й блискучого іроніста в аристократичних салонах британської столиці (і поза нею також) і навіть пророче передбачити власну духовну кризу й розплату за свою спотворену душу.

«Бути природним – це тільки поза»¹ – любив повторювати Оскар Вайлд. Однак якщо кров і плоть суспільну просякло лицемірство, то зрозуміло, що якраз воно стало нормою, а щирість, природність мусять виглядати на дивацтво й позу. Сам Вайлд, хоч який чесний із собою, був неприродний (у житті), і в цьому полягала його поза. Зробити самого себе мистецьким витвором було вже в юнацьких мріях Оскара: в цій позі йому бачилася позірна «естетизація життя».

Народився він у Дубліні, Ірландія, 1854 року (декотрі англомовні джерела подають іншу дату – 1856 рік) в національно свідомій родині: мати його, поетеса й публіцистка, відверто закликала до боротьби за визволення батьківщини від британського панування, а батько, лікар-окуліст, був ще й дослідником ірландських етнографічних та архітектурних пам'яток. Хлопець змалку вирізнявся непересічною пам'яттю, любов'ю до книжок і замилюванням в гарних речах, що оточують побут людини. Навчався він у дублінському Трініті-коледжі та в Мадлен-коледжі престижного Оксфордського університету. Добре опанував латинську й грецьку мови, захопився античністю (завдяки ще двом юнацьким подорожам до Греції та Риму). В університеті Оскар перейнявся поглядами свого викладача і письменника та мислителя Джона Раскіна, що із запалом біблійного пророка обстоював правду й етичну чистоту мистецтва. Але невдовзі мистецька думка його зверне в інший бік, бо «як на нас, – скаже він, – закони мистецтва не збігаються із законами моралі».

Закінчивши Мадлен-коледж (1878), Оскар Вайлд жваво заходився охудожнювати свою зовнішність. Це було і продовженням університетської ексцентричності, і засобом самореклами («Найбільша праця уяви для митця – створити перше самого себе, а тоді вже свою публіку», – мовляв Оскар). Оксамитовий піджак, бриджі, вільна сорочка з відкладним комірцем,

¹ Тут і далі курсивом даються цитати з О. Вайлда.

незвичайної барви краватка, пов'язана бантом, часто лілея в руках, довге волосся, чисто виголене обличчя – таким бачимо його на портреті. На устах у юнака іронічних усміх – де ж пак, філістери набираються нахабства провадити про речі, на яких нітрохи не розуміються! До того й високим зростом цей молодик вирізнявся, широкими плечима та кремезною статуєю – бувши з вигляду не так естет, як атлет, – отже, увагу приверталося (що й слід було довести). Та ще й увагу, в певний бік спрямовану. Бо присвоїв Оскар Вайлд собі титул «професора естетики», а в очах пересічного обивателя слово «естетика» було принаймні підозріле: норми ж громадської цнотливості в Англії часів королеви Вікторії сягали так високо, що дехто у своїй бібліотеці переміщував твори письменниць – тобто авторів-жінок – на окремі полицки! Але вже через кілька років надмірності в костюмі здебільшого було відкинуто, як і довге волосся, хоч загалом прояви екстравагантності тривали далі – у проведенні шлюбної процедури (1884 р.), у використанні власної дружини за манекена для випробування

Оскаркових одіжних нововведень, в обставі помешкання унікальними картинами, килимами, порцеляною тощо. З Вайлда був добрий знавець наїдків та напоїв – під впливом його формувалися не тільки англійські моди, але й кухня, хоч сам він ні тим, ні тим не зловживав. Для значної частини аристократичного Лондона він став немов своєрідним *arbiter elegantiarum* і уславився як неперевершено дотепний співрозмовник. Лондонські салони жили еманациєю чарівної постаті цього «апостола естетизму». І ніколи не бракувало йому ворогів: там, де для Оскара був чистий дотеп, для інших було вражене честолобство. Він зробився героєм (не обов'язково карикатурним) десятків віршів, оперет і романів. Крихтами зі столу Вайлдової дотепності – за принципом «Вайлд плюс водичка» – живилася не одна літературна кар'єра.

Першою його письменницькою продукцією – ще в роки навчання – були вірші, видані 1881 року у книжці «Поезія».

У 1882 році Вайлд здійснює тривалу поїздку до США й Канади, де виступає з лекціями на мистецькі теми, невдало пропагує свої перші драматургічні спроби й силкується епатувати заокеанську публіку, якій було далекувато до ідей західноєвропейського модерну... А повернувшись до Англії, він редагує журнал «Жіночий світ» (1887—89), пише багато рецензій, статей та есеїв (зокрема програмових, зібраних у книжці «Задуми», 1891), видає збірки казок «Щасливий принц» (1888) і «Гранатова хатина», роман «Портрет Доріана Грея» і збірник оповідань «Злочин лорда Артура Севіля» (всі три книжки 1891 року).

З появою комедій – «Віяло леді Віндермір», «Жінка, не варта уваги», «Ідеальний чоловік» та «Як важливо бути поважним», поставлених у 1892—95 роках, – приходить слава і з нею багатство. Частково, очевидно, і матеріальним статкам слід завдячувати, що над життям Вайлда зависають хмари. Про нього ширяться непевні поголоски, популярність його в лондонському світі підупадає, вже не всюди його приймають... Незвичайна допитливість, якийсь гарячковий перестрах, щоб, не дай Боже, «не добрати міри життя», спонукували Вайлда зазірати до найпохмуріших шпарин, до всього невідомого, суперечливого, неприродного – чисто розумові свої побудови він не втримав у самій теорії. Коли друзі казали йому бути обережнішим, Оскар відповідав, що не може, бо це означало б відступити, а йому треба скільки змога йти вперед – він свідомо «залицявся до нещастя». Відтак – 1895 року суд за сексуальні збочення і дворічне ув'язнення.

У тюремній камері Вайлд написав різкий сповідний документ-послання до близької колись особи, знаний під назвою «*De profundis*» – «З глибини» (точніша його назва «*Epistola: in Carcere et Vinculis*» – «Послання: у в'язниці й кайданах»); спершу цей твір був виданий фрагментарно, а повністю лише в 1962 році. Показово, між іншим, що Вайлд, цей, за словами Бернард Шоу, «найірландськіший з ірландців», котрий унікав безпосередньо ірландської тематики, тут мимохіть засвідчив повернення до невідільницької національної традиції: багато які з відомих борців за незалежність Ірландії саме завдяки тюремним спогадам залишилися живими в пам'яті подальших поколінь.

У своїй сповіді, що є почасти і морально-етичним трактатом, Вайлд так розповів про власне сходження «до глибин»: «Втомлений перебуванням на високостях, я свідомо зійшов у безодню в пошуках нових відчуттів. Чим парадокс був для мене в царині думки, тим зіпсутість стала для мене в царині пристрасті... Я брав насолоду, де мені було до вподоби, і йшов далі... Я зійшов на те, аби насолода уярмила мене. Я скінчив жажливою ганьбою». На самому Вайлді, на його позі стосовно псевдоелітарного фарисейства, не справдився його ж таки парадокс: «Моральність, власне, тільки поза щодо людей, нам не симпатичних».

Мало не середньовічний режим і надсадна праця в каторжній тюрмі завдали неабиякої травми такій тонко зорганізованій особистості, як Вайлд, хай там він і свідомо прагнув трагедійної кульмінації: «Життєвий шлях генія був би недокінчений і безглуздий без трагедії під кінець: хто живе повною мірою, мусить бути розіп'ятий», – трохи позірно заявляв Вайлд. Але власне страждання виявилось для нього містком до душ і сердець людей, життя яких не знало сонця. Йому відкрилася краса співчуття вселюдського, співчуття і в щасті, і в горі: «Співчуття – найвеличніше й найпрекрасніше почуття у світі» (це – пізній Вайлд). Отож і з цього боку вимушений дворічний аскетизм благодійно вплинув на письменника. Правда, він і не пробував стати спиною до себе колишнього: краса через насолоду, краса через страждання – ось такою нехвибно послідовною уявлялася йому власна духовна еволюція, збагачена досвідом в'язниці.

Та проте він вийшов на поріг нового етапу своєї творчості, синтез «затіненої половини саду» з «освітленою сонцем» (слова з «Ое ртоїпЛз») обіцяв, може, непересічні відкриття в мистецтві, якби... Якби ж то суспільство простягло бодай символічну руку допомоги йому як художникові! Але zestетизовані міщани, що створили були культ Вайлдові, скоро стався суд, позрікалися його: «Нація мореплавців та спортсменів, річ природна, досягла досконалості в двох споріднених мистецтвах – в умінні втікати з потопельного судна і бити лежачого», – гірко зауважував з цього приводу Річард Олдінгтон. П'єси Вайлда після засуду автора зникли зі сцени, з книжок його влаштовано автодафе, згадувати його ім'я в аристократичних салонах Лондона на довгі літа стало ознакою поганого тону. А по виході з ув'язнення він змушений був піти на доброхотне вигнання і оселитись у Франції під прибраним ім'ям, терпіти матеріальну скруту і чи не більшу – скруту духовну, бо дуже мало зосталося щирих друзів, і потроху пригасати, тепер ще й здоров'ям підупалий.

При кінці своїх в'язничних буднів Вайлд сподівально зазначав, що тепер у його творчості «має з'явитись... якась нова естетична гідність». Однак реально ті сподівання втілились тільки у «Баладі Редінзької тюрми», надрукованій анонімно 1898 р. На запитання, чому він не пише, опинившись на волі, його відповідь була така: «Я писав, коли не знав життя; тепер, коли я знаю, що таке життя, я не маю що писати. Життя не можна писати, життя можна тільки жити».

Помер Оскар Вайлд 1900 року в Парижі – за місяць до настання нового сторіччя.

Вершина проповідуваного Вайлдом естетизму і водночас великої мистецької сили заперечення декадентських крайнощів цієї естетичної концепції – роман «Портрет Доріана Грея». Фантастичний рушій романного сюжету – портрет головного героя. Спромігшися з портретової ласки на вічну молодість, спокушений чарами філософії «нового гедонізму», що його проповідує лорд Генрі Воттон, з яким Доріан познайомився в майстерні художника Безіла Голдворда, – юнак віддається в житті самим насолодам, тягар моральної відповідальності перекладаючи на свого портрета. Зухвало-егоїстичні парадокси лорда Генрі, зневага його до всякої вульгарності (до якої він залучає і співчуття та страждання вкупі з бридотою), культ молодості, краси й насолоди, що не знає морального стриму, – стають і Доріановою філософією. Жадливий до розкошів і нових незвичних вражень, він свій дім обставляє з великою пишнотою, колекціонує старовинні гобелени й рідкісні парфуми, коштовне каміння й екзотичні музичні інструменти, вчащає до різних пригонів і вдається до потайних пристрастей, запропащує не одне чуже життя, не зупиняється навіть перед убивством свого друга-митця... Але, пустившись морального берега, він пускається й тієї сили, що не дає людині потонути: знудженість життям,

духовне спустошення – то тільки перші признаки заплати. Руйнівні збудники, що діяли всередині Доріана, у нього в душі, знищують кінець кінцем і його тіло, коли він добиває в образі портрета решту свого «я». В житті його шалька терезів занадто різко хилилася в один бік – «золота рівновага» настала лише зі смертю.

Безперечною є як певна заданість характерів у романі, оскільки рух їхній більше «від автора», так і його жанровий «протеїзм» – наявність елементів і романтичної фантастики, і психологічної драми, і детективу, і світської комедії. Отож реалістичним у повному розумінні цього слова цей твір не назвеш. Проте деяка умовність постаті головного героя не уймає йому психологічної правдоподібності – люди з чисто мистецьким темпераментом більш ніж хто можуть підтвердити реальність закладеного в романі конфлікту (настільки реального, що він реалізувався в житті самого автора). Заразом ця, сказати б, зумовленість робить прозорішою філософську символіку образу Доріана. Причому, почавши із заперечення моралі в мистецтві, закінчив письменник запереченням її заперечення. Ба навіть чимось поважнішим: визнанням того, що мистецтво – це, власне, найвища совість людська, непідкупна і незнищенна.

Розбіжностей у критичних оцінках «Портрета...» після його появи не бракувало відразу (звідси Вайлдове: «Суперечки з приводу мистецького твору свідчать, що цей твір новий, складний і життєздатний» – у передмові до книжкової публікації роману), як не бракувало їх і пізніше. Щоправда, з яких двохсот перших рецензентів переважна більшість виявила рідкісну однастайність: у творі знайдено «гидомирний сморід морального й духовного розкладу»; авторові закидувано хизування ерудицією, псевдонауковість, надмірну озлобленість і тому подібне; дехто без жарту радив йому перекинутись на кравецтво, аніж таке писати, і лише поодинокі критики добачили в романі «високоморальну тенденцію».

Тим часом автор, і собі устрявши до газетної суперечки, так сказав про свій роман: «Справжня мораль цього твору полягає в тому, що всяке надужиття, так само, як і самозреченість, тягне за собою покару. Тобто, – конкретизує думку Вайлд, – художник, Безіл Голворд, надмір обожнюючи фізичну вроду, як це робить більшість художників, помирає від руки того, в чій душі він породив страхітливий й безтямний марнославність. Доріан Грей, живучи в самих тільки чуттєвих насолодах, пробує вбити сумління і в цю мить убиває самого себе. Лорд Генрі Воттон намагається бути тільки спостерігачем у житті і під кінець виявляє, що ті, хто уникає битви, ще глибше зранені, аніж ті, хто бере в ній участь».

Роман Вайлда дає надзвичайно цікавий матеріал для роздумів про пророчу й надлюдську (хоч вона й від людини) силу мистецтва. Великі майстри слова не раз були трагічними «самопророками»: Джек Лондон явив у романі «Мартін Іден» візію загибелі себе самого як людини в тенетах нерозв'язних суперечностей, і так само й Вайлд у «Портреті Доріана Грея», – якщо обмежитись лише двома прикладами. Людині вільно теоретизувати, але мистецтво має спромогу відтинати від тих умоглядних теоретизувань усе наносне, минуле й хибне. Найголовніший урок Вайлда полягає в тому, що людина не може загравати ані з мистецтвом, ані з життям. Урок цей і для вайлдів, і для греїв, будь-коли й будь-де суших.

Тим-то у збликах дотепів філософського речника роману, лорда Генрі, не слід бачити лишень «орхідейне», привабне зокола, а отруйне вмістом, чи простий словесний феєрверк. Бо чимало тут і від заперечення тих викривлених здобутків новочасної цивілізації, що зводилися до фізичного ожиріння та духовного злочинства (писав же Вайлд: «Коли приватну власність скасують, не буде ні причини для злочинів, ні потреби в них – вони перестануть існувати»). Наївняк-утопіст, він і не уявляв, що постануть такі ситуації, коли скасуванням приватної власності назвуть піднесення її до рангу державно-монопольної і тим самим устократ посилять суспільну зумовленість злочинності!).

В романі Вайлд уповні розкрився як блискучий оповідач, віртуозний майстер переливати гру парадоксальної часто-густо думки у дзвінке слово. Хоча й помітний тут добір і аж перебір лексики, у повному напрямку скерованої, з балансуванням на суперлативах (слово beautiful

– прекрасний – та з десяток синонімів до нього він вживає до 400 разів!) – все-таки це частковість. Переважає в мові роману простота й невимушеність викладу, що йде від препильної уваги до форми, до звукопису слова, до розподілу інтонаційних акцентів, до ритміки, щоб ніщо не базувалося на самодіяльній стихії.

Як на обсязі, так і на стилі Вайлдого роману позначились тенденції французької романістики: перед ним в англійській прозі мало хто був такий нещадний до неощадності вислову. І коли часами Вайлд легкодумно здавався на описовість, зокрема «побі-лямистецьких» речей, то це теж було від французів, тільки «про-каженно-декадентських» (мовивши голосом одного праведного британського газетяра), таких, як Жоріс-Карл Гюїсманс – письменник тала-новитий, але дуже суперечливий у своїх мистецьких знахідках.

«Розкрити себе і втаїти митця – цього прагне мистецтво», – сказано в авторській передмові до роману Вайлда. Менш за все це стосовне самого «Портрета...». А може, навіть саме завдяки такому потужному струменеві автобіографізму в романі Вайлдові й пощастило дати нове життя цій давній ідеї продажу людиною душі заради вічної молодості. Його роман – і сповідь, і саморозплата. І, мабуть, якраз цей дух приреченості, ця щира суб'єктивність надають творові художньої оригінальності та достовірності. Твір Вайлда, попри всю свою химерність, підлягає тим самим непорушним законам, що й історія хвороби, тільки викладена не науковими термінами, а мистецькими. Не дивно, отже, що для багатьох новочасних психологів роман цей править за ілюстрацію генези та єства сумніння (втіленого в портреті Доріана).

Притому автобіографічний елемент не виключає покровнос-ті «Портрета...» з літературними своїми предками. Майстерність імітувати ніколи не зраджувала Вайлда – можна навести не одне місце з роману, що в більш чи менш перефразованому вигляді повторює десь колись уже чути, в тому числі й від нього самого. Так, визначаючи гобелени, як північні фрески, він повторює англійського письменника й художника Вільяма Моріса; в передмові до роману варіює думки з листів Гюстава Флобера; описуючи художникову роботу, відштовхується від аналогічного опису на початку Мопассанового роману «Сильна, як смерть»; подекуди позичає окремі деталі зі свого ж таки оповідання «Злочин лорда Артура Севіля» або перефразовує парадокси з власних мистецтвознавчих діалогічних есеїв. Цілком слушно цю особливість письменницької вдачі Вайлда схарактеризував французький прозаїк Робер Мерль: «Вайлд ані луна, ані відбиття життя. Він луна луни, відбиття відбиття». Але нам зараз ідеться про джерела, що загальніше вплинули на Вайлдів роман.

Імовірно – хоч, очевидно, несвідомим – відправним поштовхом для Вайлда при створенні сюжету стала «Шагренева шкіра» Оноре де Бальзака. Коли Вайлдові зауважено на схожість двох романів, він відповів: «Пишучи, я зовсім не думав про Бальзака. Звісно, подібність річ прикра, але нічим не зарадиш. Не перероблятиму я свого роману через те, що якийсь недійшлий самовбивця отруював собі життя шматком осяччої шкіри. Треба зовсім не мати уяви, щоб не відчувати, наскільки живіший, тонший, яскравіший і правдивіший мій роман». Так сказав Вайлд, – та жарти жартами, а сподіваність неможливого чуда завжди жила в ньому і безвідносно до книжок, чи то Бальзака, чи майстрів чорної магії. В усякому разі, він вміло створював такий «сподівальницький» ореол навколо власного імені, як ось і тоді, коли пустив в обіг чутку про своє знайомство з художником на ім'я Безіл Ворд. Мовляв, часто буваючи в робітні цього художника, який малював портрет вродливого юнака, Вайлд розважав натурника своєю розмовою, що, звісна річ, було до вподоби й Вордові. По закінченні портрета Вайлд сказав буцімто: «Який жаль, що таке миле створіння мусить старішати!» На що художник, погодившись, додав: «Чудово було б, якби він залишився назавжди таким точнісінько, як зараз, а натомість його портрет старішав і вкривався зморшками». І от нібито в пам'ять цій унісонності художникового слова з думками Вайлда – свого персонажа він і охрестив Безілом Гол-вордом (на цю легенду, переказану кількома біографами письменника, спокусився і автор даної статті, вперше пишучи про творчість Оскара Вайлда).

Щось заважив для появи Доріана і ірландський романтик Чарлз Метюрін, знаний Вайлдові як з літератури, так і з родинних переказів – його мати була троюрідною небогою цього письменника: знаменитий колись Метюрінів роман «Мелмот Блу-кач» (1820) – це соковито написана історія про угоду з дияволом заради продовженого життя. Називаються у зв'язку з Вайлдом ще імена Йогана Вольфганга Гете, Едгара По, Роберта-Луїса Стівенсона тощо. Зауважено й іншого характеру впливи – творів, де герої в пошуках винятковості чи слави безоглядно поринають у пристрасті й насолоди. Це, зокрема, романи «Вівіан Рей» (1826— 1827) Бенджаміна Дізраелі, «Панна де Мопен» (1836) Теофіля Готье, «Марій Елікуреєць» (1885) Вальтера Пейтера, «Навпаки» (1884) Ж.-К. Гюїсманса.

Герой цього останнього роману, молодий аристократ Дез-Есент, виснажений іпохондрією та спліном, переїздить з Парижа до свого маєтку у Фонтеней і тут опоряджує собі дім «навпаки» – себто навпаки до загальноприйнятих, але в згоді з власними загострено естетськими смаками, відгородившись від цілого спротивилого йому світу. Кохався він у химерних рослинах, де природа виявляла свої найнеприродніші примхи, в парфумах, вважаючи, що насолоди запаху з мистецького погляду рівноцінні насолодам слуху чи зору; мав барильця напоїв різних видів, і розмаїті їх суміші гармонією своєю нагадували йому поліфонічність оркестру... А читачеві Вайлда все це нагадає ту книжку, що нею лорд Генрі «отруїв» Доріана. Адже цілу низку пасажів у XI розділі Вайлдівського роману мало не повністю запозичено з Гюїсманса, хоч загалом твір про Доріана Грея незрівнянно живіший і, далекі, людськіший.

Верхи британського суспільства, добре знані Вайлдові, незле прислужилися йому і для комедійного жанру, де ту саму проблему двоїстості людського існування він висвітлює з належним гумором чи сатирою, коли герої співіснують зі своїми прихованими тінями (майже кожен з них має щось таке за плечима, з чим мусить критись) або ж легковажно збувають своє «безтінне» жи-воття, абстраговане від духовно-етичних клопотів. Так чи так, але існують вони розполовинено, і лише дехто з них скрашує собі це «вільне плавання» сплесками дотепно-парадоксальної афористики. Часом ці думки іронічні, виключно-подрозливі, до-шкульно-пекучі, а то й просто грайливі; не раз ті самі думки в дещо відмінному варіанті звучать у різних творах Вайлда (слова лорда Генрі: «Єдиний засіб збутися спокуси – піддатись їй» – перефразовує лорд Дарлінгтон з комедії «Віяло леді Віндермір»: «Я можу протистояти всьому, крім спокуси»). Цей іскрометний афористичний розгул виносив на широколюдну аудиторію Вайлдова епатажну мистецьку філософію і неабияк сприяв популярності, зокрема, його комедій і в кінці XIX сторіччя, і нині.

Як комедіограф, Вайлд вправно послуговувався багатьма випробуваними атрибутами традиційної – переважно французької – масової театральної продукції, коли йшлося про розгортання інтриги, характеристики персонажів тощо: загублена чи знайдена якась там річ, підкинута дитина, герой з прибраним ім'ям чи прихованою біографією і так далі. На цій підставі декотрі критики залічували Вайлдові комедійні твори до різновиду «комедій ситуації», але з не меншими підставами можна оцінювати їх і як серйозніші «комедії звичаїв» – жанру, що його Вайлд навіть якоюсь мірою реабілітував. Адже він піддав критиці чимало істотних аспектів суспільного життя Англії вікторіанської доби. Це жага багатства і корупція верхів («Гроші, гроші – будь-якою ціною!» – недвозначний вигук одного з комедійних персонажів Вайлда), снобізм і лицемірство, ханжество пуританських ортодоксів, викривлене розуміння подружніх обов'язків, підступність у товариських ніби взаєминах і блискавичне розчинення джентльменськості при загрозі майновому стану чи просуванню в кар'єрі. (Подивугідна, до речі, діалектика історії: Ірландія, завойована англійцями, по-мстилася переможцям у незвичний спосіб – дарувавши Англії цілу плеяду неперевершених сатириків від Джонатана Свіфта через Річарда Шерідана до Оскара Вайлда та Бернарда Шоу! Між іншим, Шоу якимось назвав Вайлда «Мерріон-скверським снобом», натякаючи на його занглійщеність. Ірландський письменник Вільям Батлер Єйтс так зреагував на ці слова, дещо з іншого боку знаючи Вайлда:

«Він не був ніяким снобом. Він був ірландцем, а Англія для ірландця – це далека чужина. Для Вайлда англійські аристократи були чимось таким, як багдадські вельможники». Маємо тут ще один присутній нюанс у непростих стосунках двох країн і двох менталітетів...)

Численні комічні алюзії та сатиричні пасажі в комедіях Вайлда не виключають і драматичних обставин, якими супроводжуються або й визначаються вчинки дійових осіб і які далеко не в усьому трансформуються в оптимістичні кінцівки. Це стосується і однієї з найкращих Вайлдових комедій – «Віяло леді Віндер-мір» (опублікованої 1893 р.).

В сюжеті тут визначальну роль відіграє віяло головної героїні: спершу це дорогий для неї подарунок від її благовірного; далі, випадково залишене у помешканні неодруженого чоловіка, воно стає чимось таким, що може знівечити життя кільком людям, а вкінці слугує виправдальним приводом для іншої героїні, місіс Ерлін, щоб іще раз побачитись із своєю дочкою і щоб уже зовсім несподівано вийти на шлюб з лордом Огастесом. Але це життєствердне завершення досягається... ціною утаювання істини. Доброчесна леді Віндермір, вражена згогальною зрадою свого чоловіка після двохлітнього їхнього «закоханського» шлюбу, так і залишається в невіданні, ким доводиться їй місіс Ерлін, підозрювана нею чоловікова спокусниця. А чоловік її і мати – обоє пристають на це приховання правди, аби не завдавати молодій жінці душевної травми, яка могла б зле позначитись на родинному порозумінні й щасті. Це якраз притаманний парадоксальному мисленню Вайлда прийом, що не всяка (і не завжди) правда працює на добро.

Дещо інакше з комедією «Як важливо бути поважним» (опублікованою у скороченому варіанті 1899 р.²), інтригу якої побудовано на обігруванні омонімії англійського слова *earnest* (серйозний, поважний) і *Ernest* (чоловіче ім'я), та ще й залучено дешицу гротеску, буфонади й фарсу. Двоє великосвітських молодиків, Джек і Елджі – юні гравці життям і веселі авантюристи. Кожен з них, щоб вирватися із усталеного плину буденщини, придумав собі суб'єкта, до якого вони нібито мусять іноді вибиратись у гості – Елджі до вічного слабака містера Банбері у провінційній глушині, а Джек до молодшого свого брата Ернеста в Лондоні, і обидва у цих роз'їздах нібито самоіменуються Ернестами. Двоїстість їх не тільки в грі з іменами, а й у певному суголосі їхніх освідчень перед дівчатами («на провінції» і в Лондоні) та рвливих жадань терміново вихреститись – звісно ж, обом на Ернестів, – та й взагалі в їхній поведінці. Плутанина з цими міфічними осо-бами-іменами вносить належне пожвавлення в розвиток комедійного сюжету.

Не бракує цій «несерйозній комедії» і блискучих сатиричних мазків: узяти хоча б сцени з дружиною лорда Брекнела, котра влаштовує «інквізиторський» (як сама каже) допит Джекові, чи прийнятний він кандидат на одруження з її дочкою Гвендолен. Почувши на своє запитання про його знання відповідь Джека: «Нічого не знаю», леді Брекнел зауважує: «Мені приємно це чути. Я не схвалюю того, що порушує природне неучтво».

Згодом та сама леді Брекнел обурено розпитує Джека вже про соціальне походження його вихованки Сесілі Кард'ю, з якою поза відомом цієї «тітоньки» взяв заручини її небіж Елджі, і вкрай неприхильно вислуховує Джекові пояснення. Але довідавшись від Джека про успадковані дівчиною «близько ста тридцяти тисяч фунтів у державних цінних паперах», вмиль змінює думку про Сесілі: «Міс Кард 'ю виглядає на вельми привабливу юну леді, як я ближче придивляюсь до неї. У наш вік мало хто з дівчат має такі по-справжньому вартісні риси, які не тільки тривкі, а ще й зростають у часі».

Загалом «Як важливо бути поважним», ця «несерйозна комедія про серйозних людей», як не зовсім серйозно висловився про неї автор, – найрозражальніша і найвіртуозніша з комедій Вайлда. «Тут маємо перед собою щирий, природний гумор, який пливе враз з подіями немов бистрий потік шумливої води» (оцінка української дослідниці І. Федоренко, відомішої під іншим псевдонімом – Дарія Віконська). В цій комедії над усім торує парадоксальність, якою

² В нашому виданні вміщено повний текст цієї п'єси в 4 діях, оригінал якої вперше надруковано 1956 р.

просякнуті смішливі дотепи й тострі критичні думки (і такі трапляються!) і в яку втягнуті актори й публіка. Недарма в цьому розкошуванні парадоксальних ситуацій декотрі літературознавці добачили проблиски майбутніх постреалістичних стилів дадаїзму і сюрреалізму...

Окремішнє місце в театральному доробку Вайлда посідає франкомовна одноактова трагедія «Саломея» (1893) на відомий біблійний сюжет. Тут письменник порушує, власне, ту саму проблему, що й у романі: абсолютизація пристрасті призводить до смерті коханого. Приваблює в цьому творі психологічно затост-рена характеристика тероїв, тонка майстерність у ритміко-мело-дійній організації фрази з численними повторами й вишуканими порівняннями. В п'єсі впродовж усієї дії не тільки зберігається «єдність часу та місцевості, але й... єдність настрою, стротото, понурото, величавото» (думка Дарії Віконської).

Зовсім не схожа на все попереднє у Вайлда – втілена в карбовані строфи «Балада Редінзької тюрми». Глибоким трагізмом пройняти символічно-реалістичні образи поеми: навіть кохання, найчистіше людське почуття, і те під орудою золота, підступності та боягузтва. Над фатальністю попусту пристрастям тут, в останньому Вайлдовому творі, превалює щось нове: мотив співчуття. Героя засуджено до страти; інші в'язні, співчуваючи страчуваному, і самі співпереживають його долю.

Творча спадщина Оскара Вайлда за понад сторічне своє існування знала періоди і пожвавлення до себе тремадського інтересу, і певного спаду, безвідносного до її літературної вартості. В нашу добу розгонистого науково-технічного поступу (аж до водневих бомб і АЕС, коли невідомо, що страшніше), появи та краху десятків тоталітарних режимів і пов'язаного з цим знеособлення індивіда, зведеного до суто виконавського твинтика в суспільно-політичному механізмі, незмірно посилився контраст між досягненнями уречевленої цивілізації та відставанням духовної культури, загострилась, як ніколи, проблема злагодженого співіснування людини з технікою, природою і взаталі суспільством. За цих обставин об'єктивно зростає ватомість мистецтва, відповідальність його за встановлення та підтримання тармоній-ної рівновати між двома крилами людського щастя – прекрасним і корисним (хоч і як важко мистецтву домогтись бодай символічної пріоритетності супроти споживацького верховладдя). Тож цілком нормально, що у Вайлдові, ревному поборникові краси, ми бачимо свото союзника, коли обстоюємо цю гармонійну рівновагу. При одній нагоді Вайлд був зауважив: художня література колись може стати примиренцем двох суперних націй. Коли люди зробляться достатньо культурними, природно буде почути: «Ми не підемо воювати проти Франції, бо в неї чудова проза». Це напівжарт, але яке глибоке дно в ньому!

Давно відійшла в минуле епоха, що породила гіпертрофований Вайлдів естетизм, але зате ця часова віддаль дає нам змогу спокійніш і об'єктивніш побачити глибинне й посутнє в цій незвичайній постаті, як то мовилося, декадентства *fin de siècle*. Так, в очах одних то був «кінець віку» (не просто хронологічно XIX, а цілої епохи), а в очах інших – доба *Ars Nova*, час появи нового мистецтва.

В тому присмерку відверто наживацького віку наступ павучої матеріальної цивілізації не полишав місця на духовність, що, власне, і спричинило появу того самого – не тільки Вайлдово-го – естетизму, який, проголошуючи прекрасне єдиною і істинною суттю життя, мав на меті торувати шляхи новому мистецтву. Ця теорія чистого естетизму була явищем складним і суперечливим, навіть у дечому назадницьким, але протиспоживацька її основа не підлягає сумніву. Отож творчі шукання на зламі сторіч урешті плідно прислужилися мистецтву віку XX, свої завихрення й шумовиння скинувши в Лету. Суперечності ж давалися взнаки тим, що, коли почалась інтенсивна девальвація освячених традицією буржуазних вартостей життя, незрідка з водою вихлюпувало й дитину: модерністські напрямки в мистецтві, зневажаючи всевладдя фарисейства, водночас остерігалися і незнаної їм «темної» стихії – народу («Є три види деспотів. Деспот, що тиранізує тіло. Деспот, що тиранізує душу. Деспот, що тиранізує душу й тіло разом. Перший називається Монарх. Другий називається Папа. Третій називається Народ». –

Це сказав Вайлд). А поки що – все піддавалося критиці: від охмарених святенницьким покровом стосунків чоловіка й жінки до будови класичного роману («Не згоджуватись в усіх пунктах із трьома чвертями британської публіки – це одна з перших ознак здорового глузду, одна з найглибших утіх щоразу, коли постають духовні сумніви». – Це теж сказав Вайлд).

«Англія 1890 року... Англія, чий дух угорнули імлісті завої лицемірства, процвітання й нікчемності... А її праведне святенництво, її оптимізм!.. Королева Вікторія придавила широким задом волю народу; імуші класи вмостились йому на шию... Робітничий клас... ще під владою Золотого Правила: “Не забувай, любий Берте, одного чудового дня ти можеш стати на чолі нашої фірми”... Дрібна буржуазія, особливо гендлярі, квапляться загребти гріш і все моляться, щоб наше безприкладне процвітання тривало без кінці-краю. Аристократія ще бадьориться, не хнюпить носа... Чудова стара Англія. Пранці на тебе, стара суко, ти згодувала нас хробакам!» Експресивність цього останнього акорду пояснюється окопами першої світової війни, крізь моторошну призму яких дивиться оповідач, і належать усі ці слова – Річардові Ордінг-Гону (роман «Смерть героя», 1929).

Оскар Вайлд, звичайно, такої нестриманості в тоні не допускався, хоч, може, не менш гостро відчував лицемірство своєї доби, яка «настільки канонізувала фарисейство, що для респектабельності досить було здаватися респектабельним» (Джон Голсворсі). Він, Вайлд, знайшов іншу, камернішу зброю проти фарисейства – в'їдливий і визивний парадокс. Парадоксальністю пройнято всю його систему естетичного світосприймання, його твори й саме життя. Принц Парадокс – так називали і Оскара Вайлда.

Вайлд вважав, що мистецтво стоїть над життям, і що воно не повинно відображувати життя, – навпаки, життя має наслідувати мистецтво. Звісно, що письменник абсолютизує кінцеву, на позір самостійну стягу творчого процесу, відриваючи її від попередньої стадії засвоєння реального життєвого матеріалу; він наголошує на визначальному впливі створених митцем типів на довколишнє життя (Вайлд: «Дев'ятнадцяте сторіччя – це значною мірою винахід Бальзака»). Але спробуймо очистити думку Вайлда від екстравагантної шкаралущі, і побачимо, що потворна споживацька дійсність – «потойбіч краси», тим-то й не гідна бути об'єктом зображення для митця. Власне, така суть його парадоксальної домінанти.

Вайлд твердив: «є книжки добре написані або погано написані», оце й уся їх етичність, бо мистецтво не визнає моралі. І справді – що має спільного лицемірно-святенницька моральність споживацької громади із справжнім мистецтвом? Та сама моральність, що «вимордувала більше дітей, ніж Ірод і Молох, скарлатина й кір і всякі чуми світу заразом» (Гергардт Гауптман)? Хіба ж моральність Голсворсових Форсайтів чимось дотична хоча б до людяності казок Вайлда? (Якраз ці казки, знані в усьому світі, є найнеспростовнішим доказом, що Вайлд-художник умів при потребі любісінько знехтувати свої теоретичні постулати, як от і в казці «Хлопець-Зірка», де героя тільки страждання і втрата власної вроди виліковують від сліпої самозакоханості.)

Споглядальне життя на противагу до дії – такий ідеал естетичного на думку Вайлда, ставлення до світу: «Коли людина діє, вона маріонетка. Коли змальовує – вона поет». У цій тезі знов-таки відбилосся неприйняття панівного світу, бо втеча в мрію – це теж, нехай і блаженський, протест проти дійсності.

Не треба також забувати, що полемічно-занепадницькі (об'єктивно) крайнощі в судженнях Вайлда йшли і від упертої нехоті говорити в дусі вичовганих штампів. Саме тому привернули Вайл-дову увагу думки стародавнього китайського філософа Чжуан Цзи, переклади з якого він рецензував (один з афоризмів Чжуан Цзи, звучить так: «Коли всі починають моралізувати – моральність виходить з моди»).

Якось Вайлд сказав про себе, що літературі він віддав лише талант, а генія свого вклав у власне життя. При іншій нагоді його думка прозвучала конкретніше: «Літературі я віддав лише свій талант, генія ж свого віддав розмові».

Неабиякий хист Вайлда-розмовника немовби підтверджував глибинну ірландську традицію, про яку, може, не без перегину прорік сам Вайлд: «Історія нашої [ірландської. – Р. Д.] нації – це історія блискучих невдач. Але ми найкращі мовці, яких світ витворив від часів греків». Звичайно, обдаровання оповідача, як і обдаровання актора (а Вайлд був і тим, і другим), найумируще з мистецтв. Б. Шоу зауважив раз: «Вайлд був незрівнянно великий як *gaconteur*, розмовник, і як особистість, – а це речі, що їх не можна відтворити. Я можу вам переказати один з Вайлдових анекдотів, але не зможу передати, як саме він його розповідав, а без цього „як“ воно буде пусте». Те, що зберегла для нас пам'ять сучасників про Вайлдову вимовність, – лише окремі бліді ланки з нескінченної іскристої сув'язі, і з них нам годі відновити всю картину. Можна тільки сказати, що дотепність багатьох отих ланок успішно склала іспит перед Часом, єдиним суддею, що може дозволити собі розкіш бути об'єктом сміху й залишатися об'єктивним.

Слава Вайлда-мовця – це передусім слава парадоксиста. Постійне намагання не збитися на «гастрономію порожніх фраз» (вираз Василя Блакитного), не загубитися між загально мовленими загальниками виробило у нього вміння й банальні речі подавати в гостро-суб'єктивній парадоксовій оправі. Він настільки був захоплений можливостями парадоксу, що пробував навіть вивести його поза сферу слів, навіть сюжет будувати на парадоксальній основі: у Вайлдовому оповіданні «Кентервільський привид» не привид лякає людей, а самі люди лякають привида.

Вайлд був надзвичайний слідогляд у лабіринтах думки – в найсуперечливіших явищах йому враз відкривалася глибинна схожість сутностей. Перебільшення, доведення думки до видимої абсурдності слугувало Вайлдові чинним засобом сказати те дошкульне, що він насправді думав. «Парадокс у нього – це тільки істина, поставлена сторчма, щоб привернути увагу. За всім його дражливим хизуванням стояла серйозна філософія, як за зверхньою софістикою крилося глибоке й просте серце поета», – пише Р. ле Гальєн, сучасник Вайлдів.

Парадокси Вайлда напрочуд промовисто характеризують ті безнастанні суперечності, в яких борсалася «розірвана свідомість» митця, що його ущербне «я» не могло красою до себе справжнього дорівнятися. Разом з тим парадоксальні афоризми Вайлда належать до найживучіших сторінок у його спадщині – до них і сьогодні легко насновуються свіжі асоціації:

«Кожен може написати тритомний роман. Для цього треба тільки зовсім не знати життя й літератури».

«У сучасному романі злочин важливіший чинник, ніж культура».

«Ми вчимо людей, як запам'ятовувати, і ніколи не кажемо їм, як треба розвивати себе».

«Суспільство часто прощає злочинцеві, але ніколи не прощає мрійникові».

«Хто каже правду, рано чи пізно буде викритий».

«Той, для кого лише сучасність справжній час, анічогісінько не знає про добу, за якої живе».

«Карта світу без країни Утопія не варта й погляду».

Це тільки змєнька з уявної антології Вайлдового афоризму. А тим часом сотні Вайлдових *bon mots*, влучних реплік, а то й цілих імпровізаційних оповідок розкидано як у його творах, так і в творах про нього.

Коментувати парадокси – річ не вельми вдячна, бо всяке роз-тлумачення являє собою конкретизацію і звуження, а образ та думка тим і сильні, що багатогранні й багатопланові: коли людина двоєдушна, цим усі невдоволені, але коли думка дводонна – цим лише цензор невдоволений. Та й випростувати парадокс на звичний копил не дуже доречно: думка тоді втрачає на експресії. Вайлда радніше б мовчки цитувати, розумному досить, як мовляли римляни. Кінець-бо кінцем кожен збагачується своїм у його світі, в чому й полягає цінність чиеї б то не було творчості. Добрий твір той, що навчає людину думати і почувати по-своєму, а «хто не

думає на свій спосіб, той не думає взагалі». Про Вайлда, однак, гріх було б сказати, що він не повчальний, вільно там чи мимовільно:

«Я називаю життям – усе бути у прагненні. Вдовольнитись почуттям задоволення – це певна смерть».

«Думку, що не має в собі зерна небезпеки, не варто й називати думкою».

«Непокора – це основна чеснота людини: завдяки непокорі здійснився поступ, завдяки непокорі й бунтарству».

«Всі великі думки небезпечні».

І так неоднораз у Вайлда мислительська напруга розряджу-ється осяйним проникненням у саму суть явищ: і коли він каже, що історія англо-ірландських стосунків – це «історія ганьби Англії», і коли він називає «найтрагічнішим фактом усієї Французької революції те, що голодний селянин Вандеї пішов помирати за огидну справу феодалізму», і коли він зауважує, що «високоморальне обурення сучасників проти Золя – це обурення Тартюфа на те, що його викрито». А коли він у статті «Душа людини за соціалізму» висловлює сподівання, що саме за соціалістичного ладу настане справжня свобода особистості, то має на увазі зовсім не більшовицьку чи нацистську його модель, а хіба-що вже шведську.

Для України ім'я Оскара Вайлда зовсім не таке далеке, як то може видатись на перший погляд. Якщо за останні півста літ видано в українських перекладах «Баладу Редінзької тюрми», казки і «Портрет Доріана Грея», то за перші десятиріччя ХХ віку українською мовою вийшло до десятка невеликих книжок Вайлда і чимало друків було в періодиці (казки, оповідання, поезії, «Соломея»). Намір видати Вайлдів роман мала «Книгоспілка», але не встигла це здійснити до початку репресій 30-х років, коли кількість україномовних видань обвально скоротилася. Дальші спроби пересадити Доріана Грея на український ґрунт навидиво-виж унісонно вписуються в драматичну життєво-творчу парадоксальність Вайлда: талановитий прозаїк Валер'ян Підмогильний, перемістившись волею партії на Соловки, перекладає там Вайлдів роман; рукопис перекладу не зберігся – завдяки ще й ювілейним розстрілам 1937 року в урочищі Сандормох.

Через чверть віку включився в українську в'язнично-перекладацьку традицію – від Павла Грабовського до Григорія Ко-чура – інший табірник-українець і, користаючи з відлигової смуги «розвинутого соціалізму», здійснив новий переклад цього роману, вивіз рукопис на волю і навіть домігся його видання в Києві 1968 року, сам о тій порі ледь не завернувши назад у братньо-табірну Мордовію.

З'являлися в Україні різного часу – з вимушеними інтервалами в кілька десятиріч, коли було не до чистої естетики, – і критичні студії про Вайлда, і оригінальні художні твори аналогічної з Вайлдом проблематики Миколи Вороного, О. Олеса, Миколи Зерова, Павла Филиповича та інших. Маємо – як то не дивно – і музичні твори на Вайлдові сюжети: це симфонічна увертюра «Доріан Грей» киянина, а потім заморського емігранта Миколи Недзведського, три опери «Флорентійська трагедія» (за ранньою недокінченою п'єсою Вайлда) і «Соломея» харків'янина Бориса Яновського, «Доля Доріана» одеситки Кармели Цип-коленко та ще дещо. Але цілісне засвоєння доробку променистого ірландця у нас ще попереду, як і повніше знайомство з його творами в українській словесній чи музичній інтерпретації (бо хто з нинішнього покоління може, наприклад, похвалитись, що чув згадану вище увертюру Недзведського?). Зосібна ж, нашому театрові Вайлдів комедійний «буйний гумор тонкого інтелекту» (слова Д. Віконської) ще й як став би в пригоді – хоча б задля поборення сердючківсько-малоросійської попси.

Та й стиль Вайлда, при всій його екстравагантності, не така вже несподіванка для українського читача. Коли ми вивчимо художню манеру таких оригінальних майстрів прози, як В. Підмогильний чи В. Домонтович (а з поетів тут годилося б згадати Євгена Плужника), то, певно, знайдемо не в одному аспекті щось спільне з ірландським «генієм парадоксу» (визначення українського публіциста й критика Євгена Онацького). Власне, афористичність, висока

культура точно виваженого й вагомого вислову, часто філософсько-іронічного чи й скептичного у них безпосередньо тяжіє до Анатолія Франса (в усякому разі, у Підмогильного, котрий перекладав славетного французького прозаїка й навчався у нього, вирішивши й сам на доброго вчителя думки та стилю), але до наших країв хвилі знайомства з Вайлдом і Франсом докочувалися майже сурядно у часі. І хоч аналогія тут лише відносна, бо, приміром, у Підмогильного фраза ще мусила бути так хитро виважена, щоб нездогадно для літнаглядачів сказати про екзистенціальну абсурдність підрадянської дійсності – надзавдання, якого й не могло бути у Вайлда, – то все-таки стилістична суголосність обох письменників очевидна. І звертаємо на неї увагу для підкреслення однієї донедавна «заперечної» істини: в українському письменстві так само повноважно існує стиль органічно інтелектуальний, розрахований на довіру до розуму читача, стиль, що до нього треба часом тягтися вгору (значить і рости!), а не пригинатися, аби зійти врівень з низькою стелею котрогось ко-лолітературного примітивника.

А коли перекладуваний автор, мавши самостійну вартість, ще й спонукає нас віднаходити у своїй літературі споріднені з ним непересічні мистецькі явища чи бодай лише призанедбані стилістичні потенції – то тим бажаніший він гість у ній. Оскар Вайлд – один з таких особливо бажаних гостей.

Ростислав Доценко

Портрет Доріана Грея

Передмова

Митець – творець прекрасного.

Розкрити себе і втаїти митця – цього прагне мистецтво.

Критик – це той, хто спроможний передати в інший спосіб або в іншому матеріалі своє враження від прекрасного.

Найвища, як і найнижча, форма критики – це різновид автобіографії.

Ті, що в прекрасному вбачають бридке, – люди зіпсуті, які, однак, не стали через те привабливі.

Це вада.

Ті, що в прекрасному здатні додати прекрасне, – люди культурні. У них є надія.

Але справжні обранці ті, для кого прекрасне означає лише одне: Красу ³.

Немає книжок моральних чи неморальних.

Є книжки добре написані чи погано написані.

Ото й усе.

*Ненависть XIX сторіччя до Реалізму – це лють Калібана *, що побачив свою подобу в дзеркалі.*

Ненависть XIX сторіччя до Романтизму – це лють Калібана, що не побачив своєї подоби в дзеркалі.

Моральне життя людини – для митця лише частина об'єкту. А моральність мистецтва полягає в досконалому використанні недосконалих засобів.

Митець не прагне нічого доводити.

Довести можна навіть безперечні істини.

Митець не має етичних уподобань. Етичні уподобання митця призводять до непрощеної манірності стилю.

Митець не має нездорових нахилів.

Йому дозволено зображувати все.

Думка і мова для митця – знаряддя мистецтва.

Розбещеність і чеснота для митця – матеріал мистецтва.

З погляду форми за вірець усіх мистецтв править мистецтво музики. З погляду почуття – вмілість актора.

У будь-якому мистецтві є і прямозначність, і символ.

Ті, що силкуються сягнути поза прямозначність, ризикують.

Ті, що силкуються розкрити символ, ризикують також.

Глядача, а не життя – ось що, власне, відображує мистецтво.

Суперечки з приводу мистецького твору свідчать, що цей твір новий, складний і життєздатний.

Коли критики розходяться в думках – значить митець вірний собі.

Можна дарувати тому, хто робить корисну річ, – доки він не захоплюється нею.

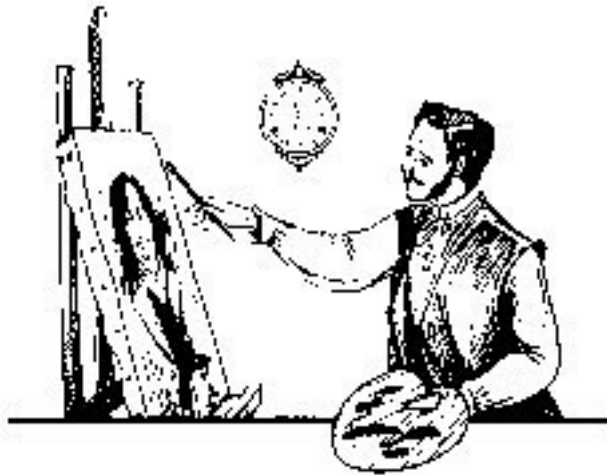
Єдине виправдання того, хто робить некорисну річ, – його безмірне захоплення нею.

Будь-яке мистецтво не дає жодної користі.

Оскар Вайлд

³ Пояснення слів, позначених зірочкою, див. у «Примітках» на с. 387-397.

Розділ І

Робітню художника сповнювали густі пахощі троянд, а коли в садку знімався літній легіт, він доносив крізь відчинені двері то п'яний запах бузкового цвіту, то погідніший аромат рожевих квіток шипшини.

З перського дивану, де лежав лорд Генрі Воттон, палячи своїм звичаєм одну по одній незліченні цигарки, можна було побачити лише блиск золотаво-ніжного, як мед, цвіту верболозу, чиє тремтливє віття, здавалося, насилу витримувало тягар полум'яної краси. Зрідка на довгих шовкових шторах величезного вікна миготіли химерні тіні птахів, утворюючи на мить щось подібне до японського малюнка, і тоді лордові Генрі думалося про блідолицих художників із Токіо, які засобами мистецтва, з природи своєї статичного, намагались передати відчуття швидкості й руху. Ще більш угнічувало тишу сердите гудіння бджіл, що пробиралися високою невикощеною травою чи монотонно й настійливо кружляли біля покритих золотистим пилком вусиків розлогої жимолості. Невиразний клекіт Лондона долинав, наче басова нота далекого органа.

Посеред кімнати стояв на мольберті зроблений у повен зріст портрет надзвичайно вродливого юнака, а перед портретом дещо віддалік сидів сам художник, Безіл Голворд, раптове зникнення якого кілька років тому так схвилювало все лондонське товариство і викликало чимало найроз-маїтіших здогадок.

Художник дивився на прегарну юнакову постать, що її він так майстерно виобразив на полотні, і обличчя йому опромінював задоволений усміх. Раптом він схопився і, заплющивши очі, притис пальці до повік, наче силкуючись утримати в пам'яті якийсь чудовий сон і боячись пробудитись.

– Це твоя найкраща робота, Безіле, найкраща з усіх, що ти створив, – мляво сказав лорд Генрі. – Ти конче повинен надіслати її наступного року на виставку в «Гров-нері»*. Тільки не до академії – зали академії занадто великі й вульгарні. Там вічно або так багато людей, що за ними не видно картин, або так багато картин, що за ними не видно людей. Одне жакхливе, а друге ще гірше. Ні, «Гров-нер» – це єдине відповідне місце.

– Я взагалі не збираюсь її виставляти, – відгукнувся Безіл, кумедно закидаючи голову – характерний рух, з якого кпили його приятелі ще в Оксфорді*. – Ні, я не виставлятиму її ніде.

Лорд Генрі здивовано звів брови і поглянув на нього крізь примхливі кільця голубого диму від заправленої опієм цигарки.

– Ніде не виставлятимеш? Мій любий, чому? Ти маєш якісь підстави? Що за дивацький народ ці художники! Із шкіри пнуться, аби набути популярності, а як тільки вона приходить, – здається, прагнуть позбутись її. Це ж так нерозумно! Бо коли прикро, що про тебе забагато говорять, то ще прикрише, коли про тебе зовсім не говорять. А цей портрет підніс би твоє ім'я, Безіле, далеко над усіма молодими художниками в Англії і примусив би старих запалитись ревнощами, коли вони ще здатні на емоції.

– Я знаю, ти будеш сміятися з мене, але я справді не можу виставити цього портрета, – повторив художник. – Занадто багато самого себе я вклав у нього.

Лорд Генрі засміявся, випростуючись на дивані.

– Ну от, я ж знав, що ти сміятимешся. Але це таки щира правда.

– Занадто багато самого себе! Слово честі, Безіле, я не думав, що в тобі стільки марно-славства. Ти, з твоїм суворим обличчям і чорним як вугіль волоссям, – і цей юний

Адоніс*, наче зроблений із слонової кості й трояндових пелюсток! Не бачу найменшої схожості між вами!.. Адже він Нарцис*, мій любий, а ти... Ну, звичайно, в тебе одухотворене лице і таке інше... Але Краса, справжня Краса, кінчається там, де починається одухотвореність. Інтелект – уже сам собою щось диспропорційне. Він нівечить гармонію обличчя. Ту ж мить, як хтось береться думати, у нього або видовжується ніс, або розширюється чоло, або щось інше псує лице. Візьми першого-ліпшого з цих визначних учених мужів і подивись, до чого вони всі відразливі! Ясна річ, за винятком церковників. Але в церкві їм не доводиться голів сушити. Вісімдесятирічний єпископ у проповіді повторює те, що йому казали, коли він був вісімнадцятирічним хлопцем, – тож, природно, його вигляд усе так само по-молодечому принагідний. Судячи з портрета, твій таємничий юний друг, імені якого ти не хочеш назвати, має чарівну вроду, отже, він ніколи не думає. Я таки цілком певен того. Він – прекрасне бездумне створіння, яке мусить бути з нами завжди: і взимку, коли ми не маємо квіток, щоб милуватись ними, і влітку, коли ми потребуємо чогось, що остудило б мозок. Не лести собі, Безіле: ти ані крихти не схожий на нього.

– Ти не розумієш мене, Гаррі, – відказав митець. – Звичайно, я не схожий на нього. Я знаю це дуже добре. Як на правду, то я б навіть жалкував, якби став на нього схожим. Ти знижуєш плечима? Я щиро кажу. Всіма, хто має непересічний розум чи красу, правує в житті лихий фатум, – той самий, що спрямовував непевну ходу монархів протягом усієї історії. Краще не виділятися над своїм середовищем. Бо на цьому світі виграють лише потвори й нездари. Вони можуть невимушено сидіти і позіхати на виставі життя. Нехай їм зовсім не знана радість перемоги, але ж зате вони обходяться й без гіркоти поразки. Вони живуть так, як ми всі мали б жити: байдужно, без турбот, без хвилювань. Вони не завдають руїни іншим і не зазнають її самі від чужих рук. Твоя знатність і багатство, Гаррі; мій розум і хист, хоч які вони є; врода Доріана Грея – за все це, чим боги нас наділили, ми відпокутуємо, тяжко відпокутуємо...

– Доріан Грей? Це його ім'я? – спитав лорд Генрі, підходячи через кімнату до Голворда.

– Так. Я не збирався називати його тобі.

– Але чому?

– Просто сам не знаю... Якщо хтось мені дуже подобається, я ніколи й нікому не називаю його імені. Бо це немовби значить поступитись часткою дорогої тобі людини. Я справді закохався у таємничість. Здається, лише завдяки їй сучасне життя і може бути чудесне чи заманливе для нас. Звичайнісінька річ стає чарівною, якщо ми криємося з нею. Вийжджаючи з Лондона, я ніколи не кажу своїм, куди їду. Бо якби я сказав – пропала б уся насолода. Напевно, це чудна звичка, але все-таки вона вносить чимало романтичного в життя. Ти, мабуть, тої гадки, що все це страшенні дурниці?

– Анітрохи, – відповів лорд Генрі, – анітрохи, любий Безіле. Ти, здається, забуваєш, що я одружений; а єдине, чим шлюб зачаровує, – це приховування правди, без чого не обходяться ані чоловік, ані жінка. Я ніколи не знаю, де моя дружина, і вона ніколи не знає, що я роблю.

Випадково здибавшись, – а це буває, коли ми потрапляємо разом десь на обід чи гостюємо у герцога, – ми з найсерйознішими мінами торочимо одне одному найбезглуздітій історії. Моїй жінці це вдається куди краще, ніж мені, – вона ніколи при цьому не бентежиться так, як я. І заскочивши десь мене, – вона зовсім не зчинює сварки. Часом мені навіть хочеться вивести її з рівноваги, а вона тільки сміється, та й годі.

– І як ти можеш таке казати про своє подружнє життя?! – зауважив Безіл Голворд, підходячи до дверей у садок. – Я впевнений, що насправді ти дуже порядний сім'янин і просто соромишся власних чеснот. Дивна з тебе людина, Гаррі! Ти ніколи не кажеш нічого морального і ніколи не робиш нічого неморального. Твій цинізм – це тільки поза.

– Як на мене, поза, та ще й найдратливіша – це коли поводишся природньо! – скрикнув, сміючись, лорд Генрі.

Обидва молодики вийшли в садок і сіли на бамбукову лаву в тіні високого лаврового куща. Сонячні пасма слалися крізь гладке листя, а в траві легенько погойдувались білі стокротки.

Якусь хвилину обоє сиділи мовчки. Тоді лорд Генрі витягнув годинника і тихо промовив:

– На жаль, мені вже час іти, Безіле. Але мені б хотілося, щоб ти перед цим відповів на те моє запитання.

– На яке саме? – запитав художник, не підводячи погляду.

– Ти добре знаєш, на яке.

– Не знаю, Гаррі.

– Гаразд, я тобі нагадаю. Я хочу, щоб ти все ж таки пояснив мені, чому ти відмовляєшся виставити портрет Доріана Грея. Я хочу знати справжні підстави.

– Я сказав тобі їх.

– Ні, ти лише сказав, що вклав у портрет занадто багато самого себе. Але ж це несерйозно!

– Ти розумієш, Гаррі, – Безіл Голворд подивився товаришеві просто в обличчя, – кожен портрет, намальований з натхненням, – це, власне, портрет художника, а не того, хто йому позував. Натурник – то суто зовнішнє. Маляр на полотні розкриває не його, а скорше самого себе. Ось через це я й не виставлю цього портрета – я боюся, чи не виказав у ньому тайни власної душі.

Лорд Генрі засміявся.

– Ну й що ж то за тайна?

– Добре, я розповім тобі... – збентежено озвався Голворд.

– А я, Безіле, охоче вислухаю, – з поривом у голосі мовив його товариш, переводячи погляд на художника.

– Тут, власне, дуже мало що можна сказати, Гаррі, і я сумніваюсь, чи ти взагалі зрозумієш мене. Та й навряд чи повіриш цьому...

Лорд Генрі посміхнувся, а тоді нахилився й зірвав у траві рожеву стокротку.

– Я цілком певен, що зрозумію, – відповів він, приглядаючись до золотистого кружална квітки, обмережено-го білими пір'їнами пелюсток. – А щодо віри, то я можу повірити у будь-що цілком неймовірно.

Вітерець здмухнув кілька квіток з дерев, і важкі зоряні грона бузкового цвіту колихнулись у м'якому повітрі. Під муром засюрчав коник; довгою блакитною ниткою на прозорих брунатних крильцях пролетіла бабка... Лорд Генрі немовби відчув биття Безілового серця, і йому кортіло знати, що він почує далі.

– Ось уся ця історія, – перегадом почав художник. – Два місяці тому мені довелося бути на вечорі у леді Брендон. Адже ми, бідні митці, мусимо вряди-часи показуватись у товаристві, нагадуючи публіці, що ми не дикуни. Ти ж сам колись був сказав, що у фрак у білій краватці навіть біржовик може зажити репутації цивілізованої істоти. Отож пробувши у вітальні хвилину десять і набалакавшись із гладкими препишними вдовицями й нудними академіками, я раптом

зауважив, що хтось на мене дивиться. Повернувшись убік, я вперше побачив Доріана Грея. Коли наші очі зустрілись, я відчув, що блідну. На мить мене поймав інстинктивний страх. Я збагнув – переді мною така чарівна врода, що може поглинути всю мою душу, все моє єство, ба навіть усе моє мистецтво, коли я тільки піддамся її чарам. Я не потребував жодних сторонніх впливів у своєму житті. Ти добре знаєш, Гаррі, яка незалежна вдача в мене. Я завжди був сам собі пан, принаймні аж доки зустрівся з Доріаном Греєм... Але не знаю, як і пояснити це... Немов чийсь голос казав мені, що життя моє може круто змінитися. Я невиразно передчував, ніби Доля готує для мене витончені радощі і такі ж витончені страждання. Опанований страхом, я повернувся з наміром вийти з вітальні. Не те, щоб сумління мене підганяло, ні, це, певніше, було боягузтво. Звісно, спроба накивати п'ятами не додає мені честі...

– Сумління і боягузтво – власне, одне й те саме, Безі-ле. Сумління – це лише фасад боягузтва, та й годі.

– Не вірю я цьому, Гаррі, і певен, що й ти не віриш. Проте, хоч би що там спонукало мене, – між іншим, це могла бути й гордість, бо я таки дуже гордий, – я все ж протискувався до дверей. І тут, ясна річ, я натикаюся на леді Брендон. «Чи не збираєтесь ви втікати так рано, містере Голворд?» – вигукнула вона. Ти ж знаєш, який у неї на диво пронизливий голос!

– Ще б пак, вона – чистісінький павич в усьому, крім краси, – докинув лорд Генрі, обриваючи стокротку довгими нервовими пальцями.

– Я ніяк не міг спекатись її. Вона підводила мене до високого рангу аристократів, до кавалерів зірок та ордену Підв'язки, до підстаркуватих дам у величезних діадемах і з папуговими носами і всім рекомендувала мене, як свого

найближчого друга, хоч доти ми лиш один раз бачились. Вона втовкмачила собі в голову, ніби я знаменитість. Може, це тому, що саме тоді якась моя картина мала бучний успіх, – тобто про неї плескали в дешевих газетках, цьому мірили безсмертя нашого часу... І ось раптом я опинився лице в лице з юнаком, що його зовнішність так дивно вразила мене. Ми стояли зовсім близько – мало не торкались один одного. Наші очі знову зустрілися. Хай це було нерозважливо, проте я попросив леді Брендон познайомити нас. Зрештою воно, мабуть, було не так нерозважливо, як просто неминуче. Ми й без знайомства однак завели б між собою розмову – я був певний цього. Доріан згодом казав мені, що у нього в ту мить теж промайнула така думка. Він також відчув, що нам суджено зійтися.

– І як же леді Брендон відрекомендувала цього чарівного юнака? – запитав співрозмовник. – Адже вона так любить давати побіжні характеристики своїм гостям! Пригадую собі – одного разу, підводячи мене до старого червонолицого добродія, усього в орденах і стрічках, вона просичала мені у вухо найдивовижніші подробиці з його біографії. Її це таким трагічним шепотом, який було чути, певно, кожному у вітальні! Я мусив просто втекти – мені більш до смаку самому розгадувати, хто є хто. А леді Брендон рекламує гостей точнісінько, як аукціонер товари. Вона або розкладе їх тобі до кісточок, або розповість про них усе, крім того, що хочеться знати.

– Бідна леді Брендон! Ти безжальний до неї, Гаррі, – байдуже мовив Голворд.

– Мій любий, вона намагалася створити салон, а пощастило їй відкрити ресторан. Тож як я можу захоплюватись нею? Гаразд, але як же вона висловилася про Доріана Грея?

– Та десь приблизно так: «Чарівний хлопчик... Ми з його бідною матір'ю були абсолютно нерозлучні. Забула, що він робить... боюся, що він... не робить нічого... ах, ні, він грає на роялі... чи той, на скрипці, любий містере Грей?» Ми обидва не змогли стриматись від сміху і відразу стали друзями.

– Сміх зовсім не поганий початок, як на дружбу, але далеко кращий, як кінець для неї, – сказав молодий лорд, зриваючи іншу стокротку.

Голворд похитав головою.

– Ти не розумієш, що таке дружба, Гаррі, – пробурмотів він, – або що таке ворожнеча, коли хочеш. Ти любиш усіх – і тим-то байдужий до кожного.

– Ти страшенно помиляєшся! – заперечив лорд Генрі. Зсунувши капелюха на потилицю, він подивився на маленькі хмарки, що, наче сколошкані сувої лискучого білого шовку, плвли через туркусову глибину літнього неба. – Так, ти страшенно помиляєшся. Я дуже дбайливо розрізняю людей. Друзів собі я добираю лише вродливих, приятелів – лише лагідних, ворогів – лише розумних. Особливо не завадить обережність, коли добираєш собі ворогів. Серед моїх супротивників немає жодного недоумка. Всі вони люди розвиненого інтелекту і тому вміють належно цінувати мене. Я розумію, це, мабуть, марнославство в мені говорить, еге ж?

– Та так, Гаррі... Але виходить, згідно з твоїми приписами, я лише приятель?

– Мій дорогий Безіле, ти для мене далеко більше ніж приятель!

– І далеко менше ніж друг. Мабуть, щось ніби брат?

– Ет, брати! Мене вони не обходять анітрохи. Старший мій брат не збирається вмирати, а молодші, здається, тільки це й роблять.

– Гаррі! – вигукнув Голворд, спохмурнівши.

– Я не зовсім усерйоз це кажу, любий мій, але все-таки я не можу приховати зневаги до своїх родичів. Гадаю, це тому, що ми взагалі не ладні терпіти людей з тими самими вадами, які є у нас. Я глибоко співчую люті англійського плебейства на те, що вони називають «розбещеністю вищих класів». Маса інстинктивно розуміють, що пиятика, глупота, неморальність мають бути саме їм властиві, і якщо хто-небудь із нас шиється в дурні, він зазіхає на їхній привілей. Коли суд розглядав справу про розлучення бідолахи Саутворка, їхнє обурення було воістину величне. І однак я не думаю, щоб хоча б десять відсотків пролетаріату жило морально.

– Я не йму віри жодному твоєму слову, Гаррі! Та й ти сам – я певний – не віриш у це.

Лорд Генрі погладив гостру каштанову борідку і постукав ебеновою тростиною з китичкою по носаку лакованого черевика.

– Ну, ти достоту англієць, Безіле! Уже вдруге ти зауважуєш те саме. Висувати якусь думку перед щирим англієм – завжди нерозважна річ. Бо він ніколи не завдасть собі клопоту помірковувати, чи слухна ця думка. Єдине, що йому видається важливим, – це чи ти сам віриш у неї. Але ж вартість ідеї не має нічого спільного з щирістю людини, котра її висловила! Ба навіть чим менш людина щира, тим істинність її думки імовірніша, – адже в такому разі цю думку не забарвлено суб'єктивними бажаннями й упередженнями! Та обличчю це, я не збираюсь дискутувати з тобою про політику, соціологію чи метафізику. Мені люди подобаються більше, ніж принципи, а люди без принципів – більше, ніж будь-що інше у світі. Краще розкажи мені ще про Доріана Грея. Ви часто зустрічаєтесь?

– Кожен день. Я був би нещасний, якби не бачив його щодня. Він став для мене живлющим, як повітря.

– Це вельми дивно, Безіле! Не думав я, що ти коли-небудь зацікавишся чим іншим, крім свого мистецтва.

– Тепер він – усе моє мистецтво, – повагом сказав художник. – Я часом думаю, Гаррі, що у світовій історії є лише два важливих етапи. Перший – це поява нових засобів у мистецтві, другий – поява нового образу в мистецтві. І чим винахід олійних фарб був для венеційців*, чим обличчя Антіноя* було для пізньогрецької скульптури, тим обличчя Доріана Грея стане колись для мене. Це не тільки тому, що я роблю з нього ескізи й начерки, що я малюю його портрети. Ясна річ, це все так. Але він для мене далеко важливіше, ніж модель чи натурник. Я б не сказав, що я незадоволений тими своїми роботами або що Доріанова врода не підвладна мистецтву. У світі нема нічого такого, щоб мистецтво не могло його передати. І я знаю – те, що я створив після знайомства з Доріаном Греєм, непогано виконане, і воно найкраще в моєму доробку. Але якимсь дивним чином – хто зна, як би це тобі пояснити? – врода його неначе пробудила в мені зовсім новий метод творчості, зовсім новий стиль. Я тепер інакше дивлюся

на світ, інакше про нього думаю. Я тепер можу відтворювати життя такими засобами, що раніш були приховані від мене. «Мрія про форму, плекана в дні панування думки...» Забув, чії ці слова... От саме цим став для мене Доріан Грей.

Сама лише присутність цього хлопця – мені він здається ледь більшим за хлопця, хоч насправді йому вже минуло двадцять, – сама лише присутність... А! Чи ж ти можеш збагнути, що все це значить? Позасвідомо він окреслює для мене обриси якоїсь нової школи – школи, що мусить сполучити в собі всю пристрасність романтичного духу і всю досконалість духу давньої Еллади. Гармонія душі й тіла – які вагомі ці слова! У нестямності своїй ми роз'єднали їх і винайшли вульгарний реалізм та яловий ідеалізм. О Гаррі! Якби ти знав, що таке Доріан Грей для мене! Пригадуєш отой пейзаж, за який Егню пропонував мені такі величезні гроші, але я відмовився? Це одна з найкращих моїх картин. А чому? Тому що коли я малював її, Доріан Грей сидів обік мене. Від нього немовби спадав якийсь непомітний вплив, і вперше в житті я побачив у звичайному лісовому краєвиді те диво, що його марно шукав раніше.

– Безіле, це таки справді захопливо! Я мушу побачити цього Доріана Грея.

Голворд підвівся і пройшовся по садку, потім повернувся до лави.

– Розумієш, Гаррі, Доріан Грей для мене просто збудник у творчості. Ти, можливо, не побачиш у ньому нічого. Я бачу в ньому все. Адже ж якраз найбільше він присутній у моїх творах тоді, коли не його я зображую на полотні. Я ж казав тобі – Доріанів образ наче відкриває переді мною нову манеру малювання. Його я знаходжу у вигинах певних ліній, у чарівності й ніжності певних кольорів. Оце й усе.

– Тоді чого ж ти не хочеш виставляти його портрета? – спитав лорд Генрі.

– Та того, що в цьому портреті мимоволі відбилися моє... ну, сказати б, мистецьке обожнення образу Доріана. Певна річ, він нічого цього не знає і не знатиме – я зовсім не кваплюся говорити йому про це. Але люди могли б угадати правду, а я не збираюсь оголювати душу перед їхніми хтивими очима. Я ніколи не покладаю своє серце їм під мікроскоп. Ось так, Гаррі, – занадто багато вклав я своєї душі в цей портрет, занадто багато...

– Поети не такі дразливі, як ти. Вони знають корисність пристрасстей для друку. У наш час розбите серце витримує безліч видань.

– Я їх зневажаю за це! – вигукнув Голворд. – Митець повинен творити прекрасне, але не повинен у нього нічого вкладати із свого власного життя. У нашу добу люди тлумачать мистецтво, як різновид автобіографії. Ми втратили абстрактне почуття краси. Колись я покажу світові, в чому воно полягає, і хоча б задля цього світ ніколи не побачить мого портрета Доріана Грея.

– Гадаю, що ти помиляєшся, Безіле, але не хочу сперечатись. Суперечки – лише для недолугих умів... Скажи-но, а Доріан Грей дуже любить тебе?

Художник задумався.

– Я йому подобаюся, – відповів він після паузи. – Так, я йому подобаюся. Звичайно, я його безбожно улещую. Мені це чомусь приємно – навіть коли я кажу йому такі речі, за які пізніше шкодуватиму. І він здебільшого дуже лагідний зі мною – ми сидимо вдвох цілі години у мене в студії, розмовляємо про тисячі речей. Однак часом він буває страшенно бездумний і, здається, навіть з радістю завдає мені болю. В такі моменти я відчуваю, що моя душа для нього – це наче квітка в петельці, наче маленька оздоба, що тішить його марнославною один лише літній день...

– Дні влітку довгі, – упівголоса промовив лорд Генрі. – Мабуть, він тобі обридне раніше, ніж ти йому. Хоч як жаль, але це так: Геній живе довше від Краси. Ось чому ми всі ладні на будь-які жертви, аби збагатити свій розум. В шаленій боротьбі за існування ми прагнемо бодай щось мати тривке й постійне і тому хапаємось натовкувати собі голови мотлохом різних фактів у марній надії втримати своє місце в житті. Високоосвічена людина – ось сучасний ідеал. А голова такої всебічно освіченої людини – це якийсь жах. Це наче крамниця лахміт-

ника, ущерть напхана допотопним дрантям і порохом, де все оцінюється понад свою істинну вартість... Справді, Безіле, я думаю, що він тобі обридне раніше, ніж ти йому. Одного чудового дня ти глянеш на свого друга – і він здасться тобі трохи негармонійним, або ти не вподобаєш відтінку його шкіри, або ще чогось. В душі ти гірко дорікатимеш йому, і на повному серйозі подумаєш, що він повівся зле з тобою. В наступні його відвідини ти будеш уже зовсім холодний і байдужий. Дуже шкода, що все це станеться, бо воно змінить тебе. Те, що ти розповів мені, – чистісінький роман, мистецький роман, так би мовити. А найгірше в усякому романі – що після нього людина стає зовсім неромантичною.

– Не кажи так, Гаррі. Доки мого життя, образ Доріана Грея пануватиме наді мною. Ти не можеш відчувати того, що я відчуваю, – ти занадто мінливий.

– Е, любий Безіле, якраз через це я й можу тебе зрозуміти! Ті, що зберігають вірність у любові, знають тільки тривіальний її бік; невірні – ось хто пізнає любовні трагедії.

Черкнувши сірником по витонченій срібній коробці, лорд Генрі запалив цигарку. Вигляд при цьому він мав такий, ніби в його фразі вмістилася мало не вся життєва мудрість.

Між зеленим, наче лакованим листям плюща з цвірінь-котом шерхотіли горобці. Сірі тіні від хмар, мов ластівки, одна за одною пропливали по траві... Як гарно було в садку! І які захопливі були почуття інших людей! Куди більш захопливі, ніж їхні думки, здавалося лордові Генрі. Твоя власна душа і пристрасті твоїх друзів – саме це надавало приваби життю. Він малював собі з потайною втіхою той нудний полуденок, що пропустив, залишаючись у Безіла Голворда. Там, у своїй тітці, він неодмінно здибав би лорда Гудбоді і всі розмови точилися б навколо потреби дешевих їдалень та зразкових нічліжних будинків... Кожен клас полюбляє проповідувати важливість чеснот, непотрібних йому самому. Багаті охоче розводяться про значення ощадності, а нероби красномовно обстоюють гідність праці. Як чудово, що він уник цієї бридоти!

Коли він подумав про тітку, щось ніби сплигло йому в пам'яті. Він обернувся до Голворда:

– Любий мій, я оце пригадав...

– Що пригадав, Гаррі?

– Де я чув ім'я Доріана Грея.

– А де саме? – запитав художник, злегка спохмурнівши.

– Ну, не дивись так сердито, Безіле. Це було у моєї тітоньки, леді Егати. Вона розповідала мені, що знайшла пречудового юнака, котрий обіцявся допомагати їй у благодійництві в Іст-Енді*, і що звуть його – Доріан Грей. Щоправда, вона ані півсловом не натякнула на його вроду. Жінки, в усякому разі жінки лагідної вдачі, не вміють оцінити привабливої зовнішності. Вона сказала, що він дуже серйозний, що в нього прегарна душа. Я зразу уявив собі такого добродія в окулярах, з прилизаним волоссям і таранкуватою парсуною, як він важко ступає дебелими ногами... Шкода, що я тоді не знав про вашу дружбу.

– А я дуже радий, що ти не знав цього, Гаррі.

– Чому ж?

– Я не хочу, щоб ти зустрівся з ним.

– Не хочеш, щоб я зустрівся з ним?

– Ні, не хочу.

– Містер Доріан Грей у робітні, сер, – доповів служник, з'являючись у садку.

– Тепер тобі хоч-не-хоч доведеться познайомити нас, – засміявся лорд Генрі.

Голворд обернувся до служника, що стояв, мружачись від сонця.

– Попросіть містера Грея зачекати, Паркере. Я буду за кілька хвилин.

Служник уклонивсь і пішов. Тоді художник подивився на лорда Генрі.

– Доріан Грей – мій найдорожчий друг. Твоя тітонька мала цілковиту рацію – душа в нього чиста й прекрасна. Не зіпсує його, Гаррі. Не намагайся впливати на нього. Твій вплив мав

би згубні наслідки. Світ широкий, і в ньому багато чарівних людей. Тож не забирай від мене цієї єдиної людини, що надає принади моєму мистецтву. Моє майбутнє, як митця, залежить від нього. Пам'ятай, Гаррі, я покладаюся на тебе.

Він говорив дуже повільно, слова пробивались немовби проти його волі.

– Що за дурниці ти торочиш! – з усміхом перепинив Голворда лорд Генрі і, взявши його під руку, трохи не силою повів до будинку.

Розділ II

Увійшовши, вони побачили Доріана Грея. Він сидів за роялем, спиною до них, і гортав сторінки «Лісових сцен» Шумана*.

– Та це ж чудові речі, Безіле! – вигукнув Доріан. – Ви повинні позичити мені ці ноти, я хочу їх вивчити!

– Це цілком залежить від того, як ви сьогодні позуватимете, Доріане.

– Ой, як мені воно набридло! Я вже й портретові своєму не радий, – з вередливою міною відповів юнак, повертаючись на дзиглику. Завваживши незнайомого, він ледь почервонів і схопився на ноги. – Перепрошую, Безіле, я не знав, що ви не самі.

– Знайомтесь, Доріане, – це мій давній друг, ще з Оксфорду. Я тільки-но говорив йому, як добре ви позуєте, а ви взяли та й зіпсували все.

– Але ви не зіпсували мого задоволення від зустрічі з вами, містере Грей, – сказав лорд Генрі, виступивши наперед і простягаючи Доріанові руку. – Моя тітонька часто згадує про вас. Ви один з її улюбленців і, боюся, також одна з її жертв.

– Я тепер у чорному списку леді Егати – промовив Доріан з виглядом жартівливої покути. – Я обіцяв поїхати з нею минулого вівторка до клубу у Вайтчепелі* і, далєбі, забув про це. Ми збиралися там грати в чотири руки, – здається, аж цілих три дуети... Тепер не знаю, що вона й скаже мені. Я вже й заходити до неї побоююсь.

– О, я вас помирю з моєю тітонькою. Вона вельми прихильна до вас. А ваша відсутність на концерті – то я не думаю, щоб мала яке значення. Публіка, певно, вважала, що грало двоє. Коли тітонька Егата сідає за рояль, вона зчиняє гамір на рівні двох душ.

– їй було б дуже прикро почути таку думку про себе, та й мені не дуже приємно, – засміявся Доріан.

Лорд Генрі подивився на нього. Так, безперечно, цей юнак – з ніжними обрисами ясно-червоних уст, чистими блакитними очима й злотистими кучерями – був надзвичайно вродливий. Його обличчя чимось таким одразу викликало довіру. З нього промовляла вся щирість юності, вся чистота юнацького запалу. Бачилось – життєвий бруд ще не позначив його своїм тавром. Чи ж дивина, що Безіл обожнював Доріана!

– Ви занадто чарівні, щоб віддаватися філантропії, містере Грей, занадто чарівні.

Лорд Генрі вмотивувався на дивані й розкрив портсигар.

Художник тим часом заклопотано змішував фарби і готував пензлі. Почувши останнє зауваження лорда Генрі, він глянув на нього, хвилюк повагався, а тоді сказав:

– Гаррі, я хотів би сьогодні закінчити портрет... Ти не образишся, коли я попрошу тебе піти?

Лорд Генрі усміхнено подивився на Доріана Грея.

– Піти мені, містере Грей?

– О ні, будь ласка, залишіться, лорде Генрі. Я бачу, Безіл сьогодні знов насумрений, а я не можу терпіти, коли він такий. Крім того, мені б хотілося, щоб ви пояснили, чому я не повинен віддаватися філантропії.

– Не знаю, чи варто це пояснювати, містере Грей. Це така нудотна матерія, що про неї треба було б говорити серйозно... Але я певно вже не піду, як ви просите. Ти ж не заперечуватимеш, Безіле? Адже ти сам казав мені, що тобі подобається, коли твій позувач має з ким погомоніти на сеансі.

Голворд закусив губу.

– Якщо Доріан бажає, ти, звичайно, повинен залишитись. Доріанові примхи – закон для всіх, окрім нього самого.

Лорд Генрі взяв капелюха й рукавички.

– Хоч ти й дуже наполягаєш, Безіле, але, на жаль, я таки мушу йти. У мене призначено зустріч з одним чоловіком у ресторані «Орлеанс». До побачення, містере Грей. При нагоді завітайте до мене на Керзон-стріт. О п'ятій годині я майже завжди вдома. Тільки сповістіть завчасу – я б шкодував, якби ми розминулись.

– Безіле! – скрикнув Доріан Грей. – Якщо лорд Генрі піде, я також піду. За роботою ви ніколи й уст не розтуляєте, а мені тут стій і ще показуй приємну міну! Це жах як набридає! Попросіть його залишитись – я так хочу!

– Залишись, Генрі! Зроби таку ласку й Доріанові, і мені, – сказав Голворд, зосереджено дивлячись на картину. – Доріан каже правду – я ніколи сам не говорю, працюючи, і не слухаю, що кажуть інші, а це, мабуть, страшенно докучливо моїм бідолашним натурникам. Я прошу тебе, залишись.

– А як же з тією особою, що чекає на мене в ресторані?

Художник засміявся:

– Не думаю, щоб це був який клопіт. Сідай, Гаррі. Ну, а тепер, Доріане, станьте на поміст і не дуже ворухіться. І не звертайте ніякої уваги на те, що говоритиме

лорд Генрі. Він має вкрай поганий вплив на всіх своїх друзів, за винятком хіба що мене.

Доріан Грей з виглядом юного грецького мученика ступив на підвищення, зобразивши невдоволену гримасу до лорда Генрі, котрий явно йому сподобався. Він був такий несхожий на Безіла! Між ними двома – різкий контраст. І голос у лорда Генрі такий приємний!.. Трохи згодом Доріан Грей звернувся до нього:

– Справді ви маєте вкрай поганий вплив, лорде Генрі? Аж настільки поганий, як каже Безіл?

– Доброго впливу взагалі не існує, містере Грей. Будь-який вплив неморальний – неморальний з наукового погляду.

– Чому це?

– Тому що впливати на когось – означає віддавати комусь власну душу. Людина вже не думає своїх природних думок, не запалюється своїми природними пристрастями. І чесноти вона переймає від інших, і гріхи – коли є така річ, як гріх, – запозичує. Людина перетворюється на відлуння чужої музики, на актора, що грає не для нього написану роль. Мета життя – розвиток власного «я». Повністю реалізувати своє єство – ось для чого існує кожен з нас. Але в наш час люди стали боятися самих себе. Вони забули найвищий з усіх обов'язків – обов'язок перед самими собою. Звичайно, вони доброчинні. Вони годують виснажених і одягають жебраків, але їхні власні душі голодні й голі. Мужність покинула нас. А можливо, ми ніколи й не мали її. Страх перед суспільством, що є основою моралі, страх перед Богом, що є таїною релігії, – ось що владує нами. А проте...

– Доріане, будьте слухняним хлопчиком, поверніть голову трошки праворуч, – сказав художник. Поринувши у роботу, він усвідомлював тільки те, що ніколи раніш не бачив такого виразу в юнака на обличчі.

– А проте, – низьким мелодійним голосом вів далі лорд Генрі з граціозним помахом руки, притаманним йому ще з Ітону*, – я певен, що якби кожна людина проживала все своє життя повністю й цілковито, даючи вияв кожному почуттю, вираз кожній думці, втілюючи кожную мрію, – тоді, я певен, світ дістав би такий свіжий і дужий збудник радості, що ми забули б усі хвороби середньовіччя і повернулись до еллінського ідеалу*, а можливо, й до чогось іще кращого, ще багатшого. Але й найхоробріший із нас боїться самого себе. Самозаперечення, цей трагічний пережиток дикунських збочень, і досі калічить нам життя. Ми покарані за свою саможертву. Кожен імпульс, що ми намагаємось притлумити, нависає над розумом і отруює нас. А згрішивши, ми покінчуємо з гріхом, бо вже чинячи гріх – людина тим самим очищується. Тоді залишаються тільки згадки про насолоду або розкоші каяття. Єдиний спосіб збутися спокуси – піддатись їй. А опирайтеся спокусі – і ваша душа знеможе від жадання речей, що їх ви самі собі

заборонили, від бажань, що їх ваші ж потворні закони зробили потворними і незаконними. Хтось сказав, що найбільші події світу відбуваються в людському мозкові. І так само слушно, що й найбільші гріхи світу чиняться в людському мозкові і тільки в мозкові. Та й ви самі ж, містере Грей, – і в світлому своєму отроцтві, і в рожевій юності, – не раз зазнавали пристрастей, що лякали вас, думок, що сповнювали вас жахом, мрій і сонних марень, сама лише згадка про які – і то може спопелити вам щоки соромом...

– Годі-бо! Годі! – затинаючись, пробелькотів Доріан Грей. – Ви приголомшили мене. Я не знаю, що сказати. Якесь відповідь на ваші слова має бути, але я не можу знайти її. Не говоріть більше! Дайте мені подумати... Чи ні – краще, мабуть, не думати про це...

Хвилин десять він стояв непорушно, з напіврозтуленими устами і незвичним блиском в очах. Він неясно усвідомлював, що в ньому збудилися зовсім нові думки й чуття. Але йому здавалося, що вони підіймаються з глибин його ества, а не принесені ззовні. Ті декілька слів, що Безілів друг повів йому, – слів умисне парадоксальних, але сказаних, безумовно, випадково, – торкнулись якоїсь потайної струни, ніколи ще не займаної, і він чув, як вона оце тріпотіла й вібрала в ньому чудними поштовхами.

Так зворушувала й бентежила його музика. Однак вплив музики менш виразний... Вона бо творить у людині не новий світ, а скорше новий хаос. А тут – слова! Самі слова! Але які моторошні! Які ясні, промовисті, жорстокі! Від них не втечеш. І до того ж – які в них невловні чари! Слова ці, здавалося, надають відчутної форми туманним маренням, і бринить у них своя музика, така ж солодка, як у віоли чи лютні. Самі слова! Та чи ж є що-небудь так само реальне, як слова?

То правда: в його ранній юності було таке, чого він не міг зрозуміти. Але зараз він це розумів! Життя враз постало перед ним у вогненних барвах. Йому здалося, що він ішов крізь полум'я... І чому він не відчував цього досі?

З ледь помітним усміхом лорд Генрі стежив за юнаком. Він добре знав, коли треба помовчати. Доріан збудив у ньому щире зацікавлення, і він сам був вражений несподіваною дією своїх слів. Йому пригадалася книжка, що її він прочитав у шістнадцять літ, – вона відкрила перед ним чимало невідомого раніше, і йому кортіло знати, чи й Доріан Грей переживає цю мить щось подібне. Він пустив стрілу просто так, навмання. Невже вона влучила в ціль?.. Але ж який чарівний цей юнак!

Голворд усе працював, і в кожному сміливому мазку його були справжня витонченість і досконала ніжність, що засвідчують, – в усякому разі, в мистецтві, – дужий хист. Він не відчував мовчанки.

– Безіле, я втомився стояти! – скрикнув раптом Доріан. – Я хочу вийти в садок. Тут така задуха!

– О, даруйте, друже мій! За роботою я забуваю про все... Але ви ніколи не позували так гарно. Ви навіть не поворухнулись! І я схопив той вираз, якого прагнув, – напівстулені уста і яскравість в очах... Не знаю, що Гаррі казав вам, але, безперечно, це він викликав у вас такий прегарний вираз. Він, певно, наговорив вам компліментів? Не беріть за правду його слів.

– Ні, він ніяких компліментів мені не говорив. Можливо, саме тому я й не вірю жодному його слову.

– Е ні, Доріане, ви добре знаєте, що повірили всім моїм словам, – заперечив лорд Генрі, мрійно дивлячись на нього своїми томливими очима. – Я, мабуть, і собі вийду в садок. Тут страшенно гаряче. Безіле, почасти нас чимось холодненьким, чимось із полуничним соком...

– О, будь ласка, Гаррі. Подзвони лишень Паркерові, і я скажу йому, що подати. Я вийду в садок пізніше, бо ще маю докінчити задній план. Тільки не затримуй Доріана занадто довго. У мене сьогодні так добре йде робота, як ніколи. Цей портрет має бути моїм шедевром. Та вже й тепер це шедевр.

У садку, зануривши лице в прохолодне гроно бузкового цвіту, Доріан Грей спрагло, наче вино, пив його аромат. Лорд Генрі підійшов до юнака впритул і поклав руку йому на плече.

– Оце ви маєте слухність, – упівголоса сказав він. – Бо ніщо не лікує так душі, як відчуття, і ніщо не лікує так відчуттів, як душа.

Доріан здригнувся і відступив. Він стояв простоволосий, листя розкуйовдило його непокірні кучері й сплутало їх злотисті пасма. Очі були перелякані – як у людини, зненацька розбудженої. Гарно виточені ніздрі тремтіли, якийсь прихований неспокій пробивався в трепеті ясних його уст.

– Так, – провадив далі лорд Генрі, – це велика таїна життя – лікувати душу відчуттями, а відчуття – душею. Ви надзвичайна людина, містере Грей. Ви знаєте більше, ніж вам здається, але менше, ніж вам хочеться знати.

Доріан Грей спохмурнів і одвернув голову. Він не міг не вподобати цього високого стрункого молодика, що стояв поруч. Це романтичне смагляве обличчя і стомлений вигляд збуджували цікавість. Було щось несказанно-принадне в його низькому м'якому голосі. Навіть ці руки – холодні, білі, подібні до квітки, – мали своєрідні чари. На звук його голосу вони мелодійно рухались і, здавалося, теж промовляли щось по-своєму. Доріан відчував острах перед ним і соромився цього остраху. Чом це хтось сторонній мав би відкрити йому його ж власну душу? Він знав Безіла Голворда вже не один місяць, але їхня приязнь зовсім не змінювала його. І ось раптом з'являється людина, що їй немовби судилося розкрити перед ним життєві таємниці... А втім, чого тут боятись? Він же не школяр чи дівчисько! Це смішно – лякатись.

– Сядьмо в затінку, – запропонував лорд Генрі. – Паркер уже приніс напої... Якщо ви будете довго на сонці, то зіпсуєте собі шкіру, і Безіл ніколи більше не малюватиме з вас. Далєбі, вам не слід бути на осонні. Засмага вам не пасує.

– Та яке це має значення? – засміявся Доріан Грей, сідаючи на лаву в кінці садка.

– Це означає все для вас, містере Грей.

– Як-то все?

– Адже перед вами чудова юність, а юність – це єдина річ у світі, яку варто мати!

– Я не відчуваю цього, лорде Генрі.

– Авжеж, ви не відчуваєте цього зараз. А коли до вас прийде старість, коли ваше обличчя змарніє і вкриється зморшками, коли думки зорють вам чоло борознами і пристрасть опече уста гідким вогнем, ви з жахом це відчуєте. Тепер куди б ви не пішли, ваш вигляд чарує всіх. Та хіба завжди так буде? У вас на диво прегарне обличчя, містере Грей. Не хмурте брів, – справді прегарне! А Краса є прояв Генія – ба навіть вище за Генія, і то настільки, що це не потребує пояснення. Краса – одна з великих істин світу, як сонячне світло, як весняна пора, як відбиття в темних водах тої срібної шкаралупи, що ми зовемо місяцем. Краса – це поза всякими сумнівами. Їй дано божественне право на верховенство. Вона робить принцами тих, хто її має. Ви посміхаєтесь? О, коли настане час її втратити, ви не посміхатиметесь!.. Кажуть іноді, що Краса – це просто тлін. Може, й так. Але, в усякому разі, вона не така тлінна, як Думка. Для мене Краса є дивом з див. Це тільки поверхові люди не можуть судити із зовнішності. Справжня таїна життя – це видиме, а не невидиме... Так, містере Грей, боги були щедрі до вас. Але що вони дають, те скоро й забирають. Перед вами лише кілька років життя справжнього, багатющого, розмаїтого! А коли ваша юність мине і врода разом з нею, – тоді ви раптом відкриєте, що для вас не лишилося перемог, або ж змушені будете вдовольнятися мізерними перемогами, що їх пам'ять про минуле зробить ще гіркішими, ніж поразки. Кожен місяць ви все ближче до того жахливого майбутнього. Час – ревнивий, він зазіхає на ваші троянди й лілеї. Ваше лице стане жовтавим, щоки позападають, очі потьмяніють. Ви будете неймовірно страждати... О! Розкошуйте часом, допоки юні! Не легковажте золотою своєю порою, прислухаючись до нудних базік, вдосконалюючи безнадійних невдах, покладаючи своє життя заради

неуків, нездар і нікчем. Наша доба заражена цими нездоровими потягами та хибними ідеями. Живіть своїм життям! Тим чудовим життям, що є у вас! Нічого не промініть, шукайте всяк-час нових вражень. І не бійтесь нічого. Новий гедонізм* – ось що потрібне нашому вікові. Ви могли б стати його наочним символом.

З такою зовнішністю – все у ваших руках! Але світ належить вам тільки на коротку пору... Я відразу побачив, що ви зовсім не свідомі своєї сили й можливостей. Багато чим ви так вразили мене, що я просто змушений трохи допомогти вам пізнати самого себе. Я подумав, який це трагізм був би, коли б таке життя намарно стратилось. Бо ж так швидко промайне ваша юність, так швидко!.. Звичайнісінькі лугові квіти в'януть, але вони розцвітають знову. Верболіз і наступного літа в червні сятиме золотистим цвітом, як сяє ним нині. Через місяць ломиніс укриють пурпурові зорі, і рік у рік зелена сутінь його листя знов і знов іскритиметься цими пурпуровими зорями. Але наша молодість ніколи не повертається. Живець радості, що у двадцять років гаряче пульсує в нас, поступово млявішає, руки й ноги наші слабнуть, емоції блякнуть. Ми вироджуємось у бридких маріонеток, переслідуваних пам'яттю пристрастей, що їх ми занадто боялись, і гострих спокус, що їм не зважувалися піддатись. Юність, юність! Нічого чисто немає в світі, крім юності!

Доріан Грей зачудовано слухав, широко розплющивши очі. Бузова гілка впала з його руки на ринь. Підлетіла пухнаста бджола, з гудінням покружляла над гілкою і рушила в мандри по овальній зоряній китиці крихітних квіточок. Він спостерігав її з тією дивною зацікавленістю в буденних речах, яку ми намагаємось пробудити в собі, коли нас лякає щось дуже важливе, або коли нас бентежать нові, непевні ще почуття, або коли якась моторошна думка несподівано облягає мозок і закликає здатись... За хвилину бджола полетіла далі. Доріан бачив, як вона заповзла в барвисту трубку березки. Квітку немовби стрепенуло, і стебельце плавно колихнулось.

Раптом у дверях робітні з'явився Голворд і рвучким помахом руки покликав гостей до будинку. Вони зирнулися поміж себе і пересміхнулися.

– Я чекаю! – гукнув він. – Увійдьте ж бо. Освітлення чудове! А напої можете забрати сюди.

Вони разом підвелись і рушили алейкою. Двійко зеленавих метеликів пролинуло повз них; на сливі, що росла край садка, заспівав дрізд.

– Адже ж ви раді нашому знайомству, містере Грей? – сказав лорд Генрі, дивлячись на юнака.

– Так, зараз я радий. Але чи завжди буде так?

– Завжди!.. Це бридке слово. Від нього мене кидає в дрижаки. Його дуже любляють жінки. Вони псують будь-який роман, силкуючись, аби він розтягнувся на вічність... До того ж це слово беззмислове. Між примхою та довічною пристрасстю тільки й різниці, що примха триває трохи довше.

Коли вони повернулись у робітню, Доріан Грей поклав руку на лікоть лорда Генрі.

– Якщо так, хай наша дружба буде примхою, – упівголоса промовив він, спалахнувши від власної сміливості, і ступив на поміст, прибираючи знову належної пози.

Лорд Генрі, відкинувшись у великому плетеному кріслі, пильнував за ним. Тишу порушували тільки удари й мазки пензля по полотні, що затихали, коли вряди-годи Голворд відступав назад поглянути здалека на свою роботу. У скісному промінні, що струміло крізь розчинені двері, танцював золотистий порошок. Повітря повнив п'яний дух троянд.

Минула яка чверть години. Голворд перестав малювати. Звівши брови, він довго дивився спершу на Доріана Грея, а потім на портрет, покусуючи кінчик пензля.

– Все! – озвався він урешті і, нахилившись, накреслив великими червоними літерами своє ім'я у лівому кутку картини.

Підступивши ближче, лорд Генрі уважно оглянув портрет. Це був, без жодних сумнівів, чудовий витвір мистецтва, та й подібність його до прообразу була разюча.

– Любий мій, від щирого серця вітаю тебе, – сказав він. – Це найкращий портрет нашого часу. Містере Грей, підійдіть-но погляньте самі!

Юнак сіпнувся, мов розбуджений із задуми.

– Його справді закінчено? – пробурмотів він, сходячи з помосту.

– Цілком, – відповів художник. – Ви позували сьогодні бездоганно, друже мій, і я без міри вдячний вам.

– Це все завдяки мені, – втрутився лорд Генрі. – Правда ж, містере Грей?

Доріан, не відповідаючи, недбало пройшов повз картину і обернувся до неї обличчям. Ледве скинувши оком на портрет, він мимохіть ступив крок назад і аж зашарівся від

задоволення. У погляді його заіскрилася радість, немовби він уперше впізнав себе. Юнак стояв непорушний і зачудований; він чув краєм вуха, що Голворд звертається до нього, але не розумів слів. Усвідомлення своєї власної вроди спало на Доріана, як одкровення. Він ніколи не помічав її раніше! Безілові компліменти здавались йому просто чарівною даниною дружби – він слухав їх, сміявся і забував про них. Вони не впливали на його душу. Та от прийшов лорд Генрі Воттон зі своїм дивним панегіриком юності, зі своїм моторошним застереженням про її тлінність. Це відразу розворушило Доріана, і ось зараз, коли він стояв, задавлений у відбиття своєї вроди, в його свідомості вияснів увесь глибокий сенс тих слів. Так, прийде день, коли його обличчя зморщиться й висохне, очі потьмяніють і втратять барву, стан буде зігнуто й понівечено. Померхнуть червоні уста, злиняє золотінь волосся. Життя, творячи йому душу, спотворюватиме тіло. А стареча його незграбність викликатиме тільки відразу й огиду.

На думку про це Доріана, мов ножем, різонув біль, і кожна жилка в ньому задрожала. Очі його стали темні, як аметист, і зайшли слізьми. На серце ніби лягла крижана рука.

– Хіба портрет вам не подобається? – вигукнув нарешті Голворд, трохи збентежений незрозумілою мовчанкою Доріана.

– Певна річ, йому подобається, – зауважив лорд Генрі. – Та й кому б не сподобався такий портрет? Це ж один з вершинних творів у сучасному малярстві! Я ладен віддати за нього скільки ти загадаєш, Безіле. Я мушу придбати його.

– Це не моя власність, Гаррі.

– А чия ж?

– Доріанова, звичайно, – відповів художник.

– Йому таки пощастило.

– Який жаль! – пробурмотів Доріан Грей, усе ще не зводячи очей з картини. – Який жаль! Я зістарюся, стану бридким і потворним, а цей портрет повік лишиться молодим. Він ніколи не буде старішим, ніж ось цього червневого дня... О, якби тільки можна було навпаки! Якби це я міг лишатись повік молодим, а старішав – портрет! За це... за це... я віддав би все! Так, все, геть-чисто все на світі! Я віддав би за це навіть саму душу!

– Ти, Безіле, навряд чи пристав би на таку угоду, – засміявся лорд Генрі. – Вона б не дуже принадно позначилась на твоїй роботі!

– Авжеж, Гаррі, я рішуче б заперечив, – сказав Голворд.

Доріан Грей обернувся до нього.

– Я цього певен, Безіле. Бо вам ваше мистецтво дорожче за друзів. Я для вас не більше, ніж позеленіла бронзова статуетка! А може, й того навіть не вартий.

Художник у подиві розширив очі. Це було так несхоже на Доріана. Що сталося? Він увесь аж мало не кипів від роздратування, вид його палав.

– Так, – вів далі Доріан. – Я для вас менше, ніж срібний Фавн* чи отой Гермес* із слонов'ї кості. Вони вам подобатимуться завжди. А доки я подобатимусь? Мабуть, до першої зморшки на моєму обличчі!.. Тепер я знаю, що, втрачаючи вроду, яка вона не є, людина втрачає все.

Ваш портрет навчив мене цього. Лорд Генрі Воттон має цілковиту рацію. Юність – це єдине, що варто мати. Коли я побачу, що старію, то заподію собі смерть.

Голворд пополотнів і схопив його за долоню.

– Доріане, Доріане! Не кажіть цього! Адже я ніколи не мав такого друга, як ви, і ніколи не матиму! Невже ж ви заздрите цим мертвим речам, – ви, красивіші за будь-яку з них?!

– Я заздрю всьому, чия краса безсмертна! Я заздрю цьому портретові, що ви намалювали з мене. Чому він має право зберігати те, що я мушу втратити? Кожна мить забирає щось від мене і дарує щось йому. О, якби тільки можна було навпаки! Якби це портрет міг змінюватись, а я повік лишався б таким, як зараз! Навіщо ви намалювали його? Він же колись глузуватиме з мене, о, і як жорстоко глузуватиме!

Гарячі сльози виступили Доріанові на очах, він висмикнув руку і, кинувшись на диван, припав обличчям до подушок, немов у благанні.

– Це все ти накоїв, Гаррі, – гірко мовив художник. Лорд Генрі знизав плечима.

– Це справжній Доріан Грей, і тільки.

– Ні, він не такий.

– Якщо він не такий, то що я тут міг накоїти?

– Тобі треба було піти, коли я просив тебе, – пробурмотів Безіл Голворд.

– Я залишився тому, що ти попросив мене, – заперечив лорд Генрі.

– Гаррі, я не можу зараз посваритися з двома найкращими друзями!.. Але ви примусили мене зненавидіти свій шедевр, і я знищу його. Та й що він, власне, крім полотна й фарб? Я не дозволю йому стати поміж наші троє життів і скалічити їх!

Доріан Грей, звівши від подушки злотисту голову з поблідлим обличчям у сльозах, пильнував за Голвордом, як той підійшов до круглого столика під високим завішеним вікном. Що він там робить? Пальці його порпаються серед купи тюбиків з фарбою та сухих пензлів, чогось шукаючи. А-а, ножика з гнучкої сталі, яким чистять палітру... Ось він нарешті знайшов його. Він хоче порізати картину!

З придушеним риданням юнак схопився з дивану, підбіг до художника, вирвав у нього з рук ножа і шпурнув у куток кімнати.

– Не смійте, Безіле, не смійте! – закричав він. – Це було б убивство!

– Я радий, що ви кінець кінцем оцінили мою роботу, – холодно озвався Голворд, приходячи до тями. – Я вже не думав, що вас на це стане.

– Оцінив? Я закоханий у неї! Це ж ніби частка мене самого!

– Ну що ж, гаразд. Як тільки ви підсохнете, вас покрийть лаком, вставлять у раму і відішлють додому. Тоді зможете чинити з собою що завгодно. – І, пройшовши через кімнату, художник подзвонив за чаєм. – Ви, звичайно, вип'єте чаю, Доріане? А ти теж, Гаррі? Чи ти відкидаєш такі прості втіхи?

– Я захоплююсь простими втіхами, – сказав лорд Генрі. – Це останній притулок для складних натур. А от сцени мені подобаються лише на кону. І диваки ж ви обидва! Цікавий би я знати, хто це визначив людину як розумну істоту. То був найнеобдуманіший висновок! Людина – це багато що, але вона не є розумна. Зрештою, я навіть радий цьому, хоч мені б і не хотілося, щоб ви сварилися через портрет. Ти зробив би набагато краще, Безіле, якби віддав портрета мені. Справді, цей дурненький хлопчина не потребує його так, як я.

– Безіле, якщо ви оддасте портрета комусь іншому, я вам ніколи цього не подарую! – вихопився Доріан Грей. – І я не дозволю нікому обзивати мене «дурненьким хлопчиною»!

– Ви ж знаєте, що портрет належить вам, Доріане. Я віддав його вам ще до того, як він постав на світі.

– І ви знаєте, що повелися трохи по-дурному, містере Грей. Так само ви не можете серйозно заперечувати, коли вам нагадують, що ви дуже молоді.

– Сьогодні вранці я навідліг заперечив би це, лорде Генрі.

– О, сьогодні вранці! Лиш від цього ранку ви почали жити!

Постукавши у двері, увійшов служник і поставив на японський столик тацю з чаєм. Задзеленькотіли чашки й блюдечка, зашипів великий жолобкуватий чайник. Потому підліток-служка вніс два кулястих порцелянових полумиски з накривками. Доріан Грей взявся наливати чай. Двоє інших неквапливо підійшли до столика і подивились, що було на полумисках.

– Ходім сьогодні ввечері до театру, – запропонував лорд Генрі. – Деся щось певно має йти путнє. Щоправда, я обіцяв одному чоловікові повечеряти з ним у клубі Вайта*, але оскільки він мій давній приятель, я можу сповістити його телеграмою, що заслаб або що мені стала на заваді пізніша домовленість. Я думаю, це було б навіть дотепне вибачення: воно вразило б щирістю.

– Ой, як я не люблю переодягатись у вихідне вбрання, – буркнув Голворд. – І так неприємно почувашся в ньому!

– Маєш рацію, Безіле, – мляво погодився лорд Генрі. – Сучасні костюми відразливі – вони такі похмурі, такі гнітючі. Гріх – це єдина барвиста річ, що залишилась нам нині.

– Гаррі, тобі насправду-бо не слід так говорити перед Доріаном.

– Перед котрим Доріаном? Перед тим, що наливає чай, чи тим, що на портреті?

– Перед обома.

– Я радо пішов би з вами до театру, лорде Генрі, – обізвався нараз Доріан Грей.

– То й підете. І ти також, Безіле?

– Йй-бо, я не можу. У мене сила роботи. Та й щось не хочеться.

– Гаразд, тоді ми вдвох виберемося, містере Грей.

– Я буду страшенно радий!

Художник прикусив губу і з чашкою в руці ступив до портрета.

– Я лишуся із справжнім Доріаном, – сумно мовив він.

– То це він – справжній Доріан? – скрикнув прообраз портрета, підходячи до художника.

– Невже я й справді такий, як він?

– Авжеж, ви точнісінько такий самий.

– Це ж чудово, Безіле!

– Принаймні ви такий самий на вигляд. Але він ніколи не зміниться, – зітхнув Голворд, – а це вже не абищо.

– І як тільки людям кортить отієї постійності! – вигукнув лорд Генрі. – Таж навіть у коханні це справа чисто фізіологічна. Наша воля тут безсила. Молоді хочуть бути вірні, та не бувають; старі хочуть бути невірні, та вже не можуть. Ото й тільки.

– Не ходіть сьогодні до театру, Доріане, – мовив Голворд. – Залишіться у мене, пообідаємо разом.

– Не можу, Безіле.

– Чому?

– Я ж пообіцяв лорду Генрі Воттонові піти з ним.

– Не бійтеся, Доріане, ви не розподобаєтесь йому, коли не дотримаєте обіцянки. Він же сам вічно свої порушує! Прошу вас, не ходіть.

Доріан Грей засміявся і похитав головою.

– Я благаю вас.

Юнак завагався і зирнув на лорда Генрі, що з усміхом приглядався до них, сидячи за столиком.

– Ні, я мушу йти, Безіле, – відповів Доріан.

– Ну що ж, гаразд, – сказав Голворд. Він підійшов до столика і поставив чашку на тацю. – Уже пізнуvато, а вам ще перевдягатись, тож краще не гаяти часу. До побачення, Гаррі. До побачення, Доріане. Заходьте до мене чимскор-ше. Ну хоча б завтра?

– Неодмінно.
– Ви не забудете?
– Ні, звичайно, ні, – запевнив Доріан.
– І... Гаррі!
– Що, Безіле?
– Пригадай, про що я просив тебе в садку сьогодні вранці.
– А я вже й забув.
– Я покладаюся на тебе, Гаррі.
– Хоча б я сам міг покладатись на себе! – засміявся лорд Генрі. – Ходімо, містере Грей, мій кабріолет чекає надворі. Я відвезу вас додому. До побачення, Безіле. У нас сьогодні був неймовірно цікавий день!

Коли двері зачинились за гістьми, художник важко сів на диван. На його обличчі з'явився вираз болю.

Розділ III

Наступного дня о пів на першу лорд Генрі Воттон простував із Керзон-стріт до будинку Олбені*, маючи на думці відвідати свого дядька, лорда Фермора. Цього добродушного, хоч і грубуватого трохи старого парубка ширший загал називав себелюбним, не мавши з нього жодної вигоди, а своє, світське, товариство вважало щедрим, бо він радо пригощав тих, що приносили йому розраду. Батько лорда Фермора був британським послом у Мадриді за часів молодості королеви Ізабелли*, коли про Пріма* ще й чутки не було. Під одну химерну хвилю він покинув дипломатичну службу, образившись, коли йому не запропонували посольства в Парижі – посади, що на неї він буцімто мав повне право з огляду на своє походження і безділля, на добірний стиль своїх донесень і безмежну пристрасть до насолод. Син, що секретарював при ньому, подав у відставку разом із шефом – вчинок дещо нерозважний, як гадали в той час, – і, успадкувавши по кількох місяцях титул лорда, заходився на повному серйозі опановувати велике аристократичне мистецтво цілковитого неробства. Він мав у Лондоні дві чималі кам'яниці, однак волів проживати у найманих мебльованих помешканнях, оскільки це було менш клопітно, а щодо їжі – переважно задовольнявся послугами свого клубу. Деяку увагу лорд Фермор приділяв наглядом за власними вугільними копальнями в середній Англії, виправдовуючись перед собою за цей не вельми похвальний інтерес до промисловства тим, що володіння вугіллям дає, мовляв, спромогу джентльменові у своєму каміні з пристойністю палити дрова. У політиці він був торі*, за винятком періодів, коли торі стояли при владі, – тоді він безпардонно шпетив їх як зграю радикалів. Він хвацько, дарма що безуспішно, гороїжився перед своїм камердинером, – безуспішно, бо камердинер усе ж тримав його в шорах, – а своєю численною ріднею коверзував уже таки насправжки. Породити таку постать могла лише Англія, хоч він і казав усе, що ця країна котиться в прірву. Принципи лорда Фермора були старомодні, але багато що можна зауважити в обороні його упереджень.

В кімнаті, до якої увійшов лорд Генрі, сидів його дядько у грубій мисливській куртці з сигарою в зубах. Невдо-волено буркотячи, він переглядав «Таймс».

– А, Гаррі! – промовив старий добродій. – Що тебе принесло так рано? Я гадав, що ви, денді, встаєте не раніш другої і до п'ятої не виходите з дому.

– Чисто родинні почуття, запевняю вас, дядечку Джордже. Мені треба дещо від вас.

– Певно, грошей, – скривився лорд Фермор. – Ну гаразд, сідай та кажи, що тобі сталося. Теперішня молодь уявляє, ніби гроші – це все.

– Авжеж, – пробурмотів лорд Генрі, поправляючи квітку в петельці, – а з часом вона ще й упевнюється в цьому. Але мені грошей не треба, дядечку, – їх потребують лише ті, хто сплачує свої рахунки, а я до такого не привчився. Капітал молодшого сина – кредит. І він пречудово живе собі на цей капітал. До того ж я завжди маю справу з поставниками Дартмура, тим вони ніколи й не турбують мене. Що мені потрібно – так це деяких даних, не якихось корисливих – ні, ні, зовсім не корисних.

– Ну що ж, я можу тобі розповісти що завгодно з англійських Синіх книг*, хоча ці теперішні діячі заводять туди безліч нісенітниць. За тих часів, коли я був дипломатом, все йшло далеко краще. Я чув, тепер стають дипломатами, тільки склавши іспити. Тож чого можна сподіватись? Іспити, мій друже, це справжнісіньке ошуканство від початку до кінця. Коли людина – джентльмен, вона знає цілком достатньо; а коли не джентльмен, то хоч скільки б вона знала, це погано для неї.

– Містер Доріан Грей не причетний до Синіх книг, дядечку, – мляво зауважив лорд Генрі.

– Містер Доріан Грей? Хто це такий? – спитав лорд Фермор, хмурячи сиві кошлаті брови.

– Я й прийшов саме, щоб дізнатись про це, дядечку. Власне, хто він – я знаю. Він – онук останнього лорда Кельса. Прізвище його матері Девере, леді Маргерит Девере... Ось про неї

я й хотів би, щоб ви мені розповіли. Що вона була за одна? З ким була одружена? Ви ж знали мало не всіх у свій час, так ото, мабуть, її також. Тепер мене дуже цікавить містер Грей: я щойно лише познайомився з ним.

– Онук Кельса! – повторив старий лорд. – Онук Кельса! Авжеж!.. Я близько знав його матір. Здається, навіть був на її хрестинах. Вона була несказанна красуня, ця Маргерит Девере... Мужчини геть усі показилися, коли вона втекла з молодиком, котрий не мав і гроша за душею, – та, власне, він був ніщо, сер, усього лишень якийсь піхотний офіцерик чи щось таке... Атож, атож... Ця історія стоїть у мене в пам'яті, наче вона тільки вчора сталася... Бідолаху офіцера забили на дуелі в Спа* через кілька місяців після одруження. Ходили чутки, що то не зовсім чиста була справа. Казали, нібито Кельсо намовив якогось бельгійського лотра, аби той прилюдно образив його зятя, і заплатив йому за це, – підкупив себто, – і той негідник проштриткнув бідного хлопчину, як курча. Справу с'як-так затерли, але ще довго Кельсо в клубі мусив на самоті споживати свого січеника... Я чув – він забрав дочку назад до себе, але вона відтоді ані словом не обзивалася до старого. Далєбі, сумна історія. Десь так за рік дочка померла... Отож від неї залишився син? Я забув це. І що за хлопець? Коли він схожий на матір, то має бути гарний лицем.

– Він дуже гарний на вроду, – підтвердив лорд Генрі.

– Сподіваюся, він потрапить у добрі руки, – вів далі старий. – У нього буде сила грошей, коли Кельсо справедливо повівся з ним. Мати його також мала дещо. Їй дістався від діда весь маєток Селбі*. Дід її ненавидів Кельса, називав його жмикрутом. І таки мав рацію. Одного разу цей Кельсо приїхав до Мадрида, ще коли я був там. Ну й набрався ж я сорому за нього! Королева тому все, бувало, питає мене про англійського пера, що завше свариться з візниками за гроші. Там з цього зробили цілу історію. Я добрий місяць і носа не важився показати при дворі. Та бодай до свого внука він поставився краще, ніж до мадридських кучерів?

– Цього я не знаю, – відповів лорд Генрі. – Але, гадаю, цей хлопець буде багатий. Зараз він ще неповнолітній. Селбі то він уже має – я сам чув від нього. А... його мати була справді дуже вродлива?

– Я мало бачив у житті таких гарних дівчат, як Маргерит Девере. І що за гедзь укусив її, коли вона кинулась на цей шлюб, – ніколи я не міг збагнути. Вона ж могла одружитися з ким би не захотіла! Без тямі закоханим у неї був Карлінгтон. Хоча, правда, вона була романтична, як і вся жінота в тій родині. Чоловіки там у них якісь нездалі, але жінки, їй же бо, чудові... Карлінгтон навколішках благав її, сам мені розказував. А вона брала його на сміх, і це тоді, коли на цілий Лондон не було дівчини, що не упала б за ним!.. До речі, коли вже зайшло про дурні шлюби. Твій батько щось плів мені про намір Дартмура взяти собі американку. Що, англійські дівчата не досить гарні для нього?

– Нині, дядечку, модно одружуватися з американками.

– Та я за англійок готовий закластися проти цілого світу! – вигукнув лорд Фермор, бухаючи кулаком по столу.

– Але ставка на американках.

– Я чув, вони не витривалі, – буркнув Генрів дядько.

– Так, довгі перегони їх скоро знесилюють, але на коротких, з бар'єрами, їм немає рівних. Перепони вони беруть просто вмах! Не думаю, щоб Дартмур мав який шанс вистояти.

– А хто її батьки? – пробурчав старий добродій. – І чи є вони взагалі в неї?

Лорд Генрі похитав головою.

– Американські дівчата вміють утаювати своїх батьків так само спритно, як англійські жінки своє минуле, – промовив він, підводячись.

– Її батько десь, мабуть, із тих консервних фабрикантів?

– Заради Дартмура я б хотів, щоб так і було, дядечку. Кажуть, в Америці це найприбутковіший фах після політики.

– Але ж вона хоча б гарненька?

– Вона поводить себе як справжня красуня! Так більшість американок робить – у цьому й секрет їхньої принадності.

– А чого б тим американкам не лишатись у себе вдома? Ми ж тільки й чуємо, що ота Америка – суцільний рай для жіноцтва.

– Авжеж, рай. Тим-то вони й намагаються так ревно, як і Єва колись, драпанути з нього, – сказав лорд Генрі. – До побачення, дядечку Джордже. Я мушу йти, а то спізнюсь на полуденок. Дякую за розповідь! Мені до вподоби знати все про своїх нових знайомих і нічого не знати про давніх.

– Де ти полуднуватимеш, Гаррі?

– У тітоньки Егати. Я напросився туди разом з містером Греєм. Він її останній протеже.

– Гм!.. Тоді перекажи своїй тітоньці Егаті, хай більше не набридає мені цими благодійними зверненнями. Мене вже нудить від них. Ну де ж бо, цій добросердій жінці здається, що у мене тільки й роботи – підписувати чеки на її дурні забаганки!

– Гаразд, дядечку, я перекажу їй. Хоча це марна річ. Філантропи втрачають будь-яке почуття людяності, це характерна їхня риса.

Старий лорд схвально мугикнув і подзвонив, щоб слуга провів гостя. Через пасаж лорд Генрі вийшов на Берлінг-тон-стріт і завернув у бік Барклі-скверу*.

...Так ось яка Доріанова історія! Самі лише голі факти почув він, а як вони схвилювали, нагадуючи цікавий, майже сучасний роман. Вродлива дівчина ризикує всім заради шаленої пристрасті. Кілька тижнів безтямного щастя, обірваного мерзенним підступним ударом. Місяці мовчазного страждання, і потім дитина, породжена в муках. Матір забирає смерть, а хлопчик залишається сиротою, відданим на сваволю старого нелюда. Справді, тло було промовисте, воно пасувало юнакові, немовби додавало чару його образу. За прекрасним завжди криється щось трагічне. Щоб хоча б найдрібніша квітка могла запахнути, світи мусять творитись у болях...

А який прегарний був Доріан учора за обідом у клубі! Він сидів навпроти Генрі, очі йому палали, уста були напіврозтулені в жахній насолоді, а тіні червоних абажурів ще більш підсилювали рум'янець того дива, що розквітало на його обличчі. Розмовляти з ним – це наче торкатися ніжних струн скрипки: він подає голос на кожен дотик і порух смичка...

Та й самий вплив твій на іншу людину – як він зачаровує! Ніщо не можна прирівняти до цього. Переносити на якусь хвилю власну душу в чийсь граційні форми; чути, як твої власні думки відлунюють до тебе, збагачені музикою пристрасті і юності; вливати в когось власний темперамент, немов це невидимий флюїд чи дивний аромат, – в усьому цьому справжнє задоволення, може, навіть найповніше задоволення, що тільки можливе в такому обмеженому й вульгарному віці, як наш вік, вкрай плотський у своїх насолодах і вкрай банальний у своїх потягах....

До того ж цей юнак, якого він таким незвичайним випадком запізнав у Безіловій робітні, – чудовий образ. В усякому разі, з нього може розвинутися щось чудове. Його привабливість, незаймана чистота його юності, його врода, схожа на ту, яку увічнив давньогрецький мармур... З нього можна витворити що завгодно. Його можна зробити титаном – або забавкою. Який живий жаль, що така врода приречена загинути!...

А Безіл? Яка психологічно цікава постать! Новий метод творчості, свіжий спосіб бачення життя, так дивно нав'язаний самою лише присутністю людини, що несвідома всього цього. Мовчазний і незримий дух імливих пущ та чистих лук нараз, немов Дріада*, безстрашно постає перед зір митця, бо в його душі, давно спраглий за ним, пробудилася та натхненна проникливість, якій одній тільки відкриваються чудовні тайни природи. Форми й обриси звичайних речей стали високодосконалі, вони мовби набрали символічної вартості – як взірці зовсім іншої, вищої структури, що її лиш тінню є реальний світ. Яке все це незвичайне! Щось подібне

знавали і в минулому. Чи ж не Платон, митець думки, перший заналізував це? І чи не Буонарро-ті* вирізьбив це у барвистому мармурі низки своїх сонетів? Але, як на нашу добу, воно дивовижне....

Так, він повинен стати для Доріана Грея тим, чим несвідомо є сам юнак для художника, що створив чудовий його портрет. Він спробує підкорити Доріана своєму впливові – та, власне, вже наполовину досяг цього. І ця чудесна душа скорятиметься йому... А й справді безмежними чарами наділено цього сина Кохання й Смерті!

Раптом лорд Генрі зупинився і оглянувся на будинки. Е, та він уже проминув тітчин! Усміхнувшись до себе, лорд Генрі завернув назад. Коли він увійшов у сутінковий передпокій, дворецький доповів йому, що полуденок розпочався. Віддавши лакеєві капелюха й тростину, лорд Генрі пройшов до їдальні.

– Ти, як завжди, спізнюєшся, Гаррі, – докірливо похитала головою тітонька Егата.

Він тут-таки знайшовся з вибаченням і, сівши на вільний стілець поруч леді Егати, оглянув присутніх. З кінця столу до нього сором'язливо кивнув Доріан, зашарівшись від задоволення. Напроти лорда Генрі сиділа герцогиня Гарлі, жінка надзвичайно добродушної і лагідної вдачі, котру дуже любили всі, хто знав її, і таких щедрих архітектурних пропорцій, які в жінках-негерцогинях сьогочасні літописці називають огрядністю. Праворуч від неї містився сер Томас Бердон, радикальний член парламенту. Відомий він був тим, що у громадському житті залишався вірним своєму лідерові, а в приватному — найкращим кухарям, керуючись загальнознаним мудрим правилом: думай з лібералами і обідай з торі. Місце ліворуч від герцогині посідав містер Ерскін із Тредлі, літній добродій вельми високої культури й принадності, котрий, однак, засвоїв собі лиху звичку мовчання, оскільки сказав усе, що мав сказати, до тридцятирічного віку, – як він сам колись пояснив леді Егаті. Сусідкою лорда Генрі за столом була місіс Ван-делер, давня приятелька його тітоньки, достеменна свята серед жіноцтва, але вбрана з таким жажливим несмаком, що її зовнішність скидалася на поганенько оправлений молитовник. На щастя для нього, по другий бік вона мала сусідою лорда Фодела – чоловіка середніх літ, з великими знаннями й пересічними здібностями, і так само нудного, як міністерський звіт у Палаті громад. Розмову між ним і місіс Ванделер проваджено було з тією напруженою серйозністю, що є, кажучи його ж таки словом, непростенною помилкою, якої припускаються всі добропорядні люди і якої жодному з них не змог уникнути.

– Ми балакаємо про бідолаху Дартмура, – поінформувала герцогиня лорда Генрі, приязно киваючи до нього через стіл. – Як на вашу думку, він справді одружиться з цією чарівною юною особою?

– Я гадаю, герцогине, що це вона вирішила запропонувати йому руку.

– Який жах! – вигукнула леді Егата. – Комусь конче треба втрутитись.

– Я чув з авторитетних джерел, що її батько крамарює галантереєю та ще якимось канцур'ям, – з презирливою гримасою мовив сер Томас Бердон.

– А мій дядько висунув думку про консерви!

– Якесь канцур'я! Що це таке? – спитала герцогиня, зводячи в подиві пишними руками.

– Це американські романи, – пояснив лорд Генрі, дістаючи собі перепілку.

Герцогиня спантеличено розширила очі.

– Не звертайте на нього уваги, моя люба, – прошепотіла їй леді Егата. – Він ніколи не говорить серйозно.

– Коли було відкрито Америку... – почав радикальний член парламенту і заходився викладати цілий оберемок наймарудніших істин. Але, як і кожен, хто намагається вичерпати тему, він тільки вичерпав терпіння слухачів. Герцогиня зітхнула і, скориставшись своїм привілеєм, впала у слово.

– Було б далеко краще, якби її зовсім не відкривали! – озвалась вона. – Де ж пак, наші дівчата тепер не мають ніякого вибору. Це зовсім несправедливо.

– А я таки гадаю, що Америки ніколи й не відкривали, – докинув містер Ерскін. – Її, властиво, тільки запримітили.

– О! Але мені доводилось бачити її мешканок, – непевно провадила герцогиня. – І, мушу визнати, здебільшого вони дуже гарні. Та й одягаються зі смаком. Вони ж бо замовляють собі вбрання у Парижі. Якби це й мені таку змогу!

– Кажуть, що добродішні американці після смерті потрапляють до Парижа, – пирснув сер Томас, власник невичерпного запасу заялжених дотепів.

– Но, справді? А куди ж потрапляють після смерті погані американці? – поцікавилась герцогиня.

– До Америки, – півголосом обіззався лорд Генрі.

Сер Томас насумрився.

– Боюся, ваш небіж упереджений щодо цієї великої країни, – ззвернувся він до леді Егаги. – Я обїздив усю Америку – директори тамтешніх залізниць були такі люб'язні, що надавали мені спеціальні вагони. І мушу запевнити вас: це чимало важить для освіти, відвідини такої країни.

– Невже треба обов'язково побачити Чикаго, щоб стати освіченою людиною? – жалісним тоном запитав містер Ерскін. – Я не почуваюсь на силі для такої подорожі.

Сер Томас повів рукою.

– У містера Ерскіна в Тредлі ввесь світ зібрано на книжкових полицях! Але ми, практичні люди, воліємо бачити речі, а не читати про них. Американці – надзвичайно цікавий народ: вони мають здорову розсудливість, це найхарактерніша їхня риса. Так, так, містере Ерскін, американці дуже розсудливі. Запевняю вас, серед них немає безглуздя!

– Це чистий жаж! – скрикнув лорд Генрі. – Я можу пристати на грубу силу, але груба, практична розсудливість – річ нестерпна. Просто непорядно керуватися нею у житті. Це наче підступний удар по інтелектові.

– Я не розумію вас, – сказав сер Томас, заходячись краскою.

– А я розумію вас, лорде Генрі, – з посмішкою пробурмотів містер Ерскін.

– Парадокси по-своєму штука дуже добра, але ж... – почав баронет.

– Це був парадокс? – спитав містер Ерскін. – Я не думав. Що ж, можливо. У парадоксів і правди – один і той самий шлях. Дійсність повинна перше показати себе на цирковій ливні. Поки Істина не стала акробатом, на неї не можна покладатись.

– Боже мій, як ви, чоловіки, любите сперечатись! – оззавалась леді Егата. – Я, мабуть, нізащо у світі не візьму в втямки ваших балачок... А на тебе, Гаррі, я така сердита! Навіщо ти намовляєш нашого милого містера Грея облишити з Іст-Ендои? Повір, йому б там ціни не було. Слухачам би сподобалась його гра.

– Я хочу, щоб він грав для мене. – Лорд Генрі посміхнувся і, глянувши край столу, вловив палкий погляд у відповідь.

– Але ж вони там такі нещасні, в тому Вайтчепелі, – не здавалася леді Егата.

– Я можу співчувати будь-чому, крім страждання, – знизав плечима лорд Генрі. – Цьому я вже не можу співчувати. Горе – це щось бридке й відразливе, воно занадто гнітить нас. Модне тепер співчування болеві – страшенно хвороблива річ. Яскраві барви, краса, радість життя – ось що має викликати симпатії людини. А життєві виразки – чим менше про них говориться, тим краще.

– І все-таки Іст-Енд – дуже важлива проблема, – глибокодумно киваючи головою, промовив сер Томас.

– Ви маєте рацію, – погодився молодий лорд. – Але це проблема рабства, а ми намагаємось розв'язати її, звеселяючи рабів.

Політик запитливо подивився на нього.

– Тоді які ж зміни ви пропонуєте?

Лорд Генрі засміявся.

– Я не бажаю змінювати в Англії нічого, крім погоди. Мене цілком задовольняє філософське споглядання. Але дев'ятнадцяте століття збанкрутувало через надужиток співчуттів. Тому моя рада була б удатися до науки, щоб вона випростала нас. Емоції добрі тим, що зводять людей на манівці, а наука – тим, що не знає емоцій.

– Проте на нас лежить така велика відповідальність, – несміливо докинула місіс Вандерлер.

– Страшенно велика, – підтвердила леді Егата.

Лорд Генрі поглянув на містера Ерскіна.

– Людство сприймає себе надто серйозно – це його первородний гріх. Якби печерна людина вміла сміятись, історія виглядала б зовсім інакше.

– Ваші слова дуже втішили мене, – прощобетала герцогиня. – Заходячи до нашої дорогої тітоньки, я завжди почуваюсь наче винною в чомусь, бо мене аніскільки не цікавить Іст-Енд. Тепер я зможу дивитись їй у вічі і не червоніти.

– Червоніти – це жінкам дуже до лиця, герцогине, – зауважив лорд Генрі.

– Тільки молодим, – відповіла вона. – А коли червоніє така стара жінка, як я, це дуже погана прикмета. Любий лорде Генрі, порадили б ви мені, як знову стати молодою!

Лорд Генрі подумав хвилину.

– Ви можете пригадати, герцогине, яку-небудь велику свою помилку, ще ззамолоду? – спитав він, дивлячись на неї через стіл.

– О, і не одну, на жаль!

– Тоді вчиніть їх усі знову, – поважно сказав лорд Генрі. – Повернути власну молодість – значить просто повторити свої нерозважні вчинки, та й годі.

– Це захоплива теорія! – вигукнула герцогиня. – Я неодмінно скористаюся з неї.

– Це небезпечна теорія! – почулося крізь стулені уста сера Томаса.

Леді Егата лише похитала головою, але не стрималась від усміху. Містер Ерскін мовчки наслухався.

– Так, – вів далі лорд Генрі, – це одна з великих таїн життя. Тепер більшість людей помирає від так званого тверезого глузду, що геть увесь просяк рабським духом, і надто пізно спохоплюється, що тільки за єдиним людиною ніколи не жалкує – за власними помилками й дивацтвами.

Круг столу розлігся сміх.

А лорд Генрі дав волю буйній фантазії і заходився жонглювати своєю думкою, змінюючи її раз у раз до невпі-знання: то відкидаючи її, то переймаючи, то примушуючи її веселково іскритись у спалахах його уяви, то окрилюючи її парадоксами. Похвала шалові поступово піднеслася до філософії, а Філософія стала юною і, ввібравши в себе дику музику Насолоди, сама наче вакханка* в заплямованих вином шатах і у плюшовому вінку кинулася в несамовитий танець на пагорбах життя, беручи на кпини тверезість вайлуватого Сілена*. Факти розбігались перед нею, мов сполохані лісові звірята. Її голі ступні топтали величезне давило, на якому сидів мудрий Омар*, і сік винограду, бурлячи, здіймався хвилями пурпурових бульбашок довкіл її білих ніг і стікав червоним шумовинням по спади-стих чорних стінках кадовба.

Це була блискуча імпровізація. Лорд Генрі відчував на собі зосереджені очі Доріана Грея, і усвідомлення того, що серед присутніх є душа, яку він прагне заповонити, наснажувало його дотепністю і забарвлювало йому уяву. Осяйні образи його яскравої фантазії геть відмітали вимоги розуму. Мимохіть піддаючись цим чарам, слухачі забували себе і радо йшли на клич його сопілки. Доріан Грей і на мить не зводив з нього пильного погляду, сидячи, мов заворожений, і тільки усмішка раз по раз вигравала йому на устах та захоплення в потемнілих очах побиравлося задумою.

Нарешті в убранні нашої доби до кімнати ввійшла Дійсність – в особі служника, котрий доповів герцогині, що її екіпаж подано. Леді з жартівливим розпачем сплеснула в долоні:

– Як прикро! Я мушу йти! Треба ще забрати чоловіка в клубі і разом з ним поїхати на якісь противнющі збори, де він має головувати. Якщо я спізнюся, він обов'язково розшаленіє, а в цьому капелюшку я не можу допускати сцен. Цей капелюшок у мене надто крихкий – гостре слово може понівечити його. Ні, ні, я мушу йти, люба Егата. До побачення, лорде Генрі, я захоплена вами, хоч ваші думки й дуже нездорові. Я рішуче не знаю, що й сказати про ваші погляди... Неодмінно заїжджайте коли до нас на обід. Може, у вівторок? Ви вільні у вівторок?

– Для вас, герцогине, я завжди вільний, – з уклоном промовив лорд Генрі.

– О, це і дуже гарно, і дуже погано з вашого боку! – скрикнула герцогиня. – Отже, майте на увазі: ми вас чекатимем.

З цими словами вона велично вплинула з кімнати, а за нею і леді Егата та інші дами.

Коли лорд Генрі знову сів, містер Ерскін підійшов до нього і примостився поруч, поклавши руку юнакові на плече.

– Ви розмовляєте так, що куди там тим книжкам! – сказав він. – А чому б вам не написати від себе книжку?

– Я занадто люблю читати книжки, містере Ерскін, щоб іще морочитись писанням їх. Певна річ, я б не проти написати роман, такий пишний, як перський килим, і так само фантастичний. Але у нас в Англії публіка цікавиться лише газетами, букварями й енциклопедіями. З усіх народів світу англійці найменше знаються на красі літератури.

– Боюся, ви маєте слухність, – погодився містер Ерскін. – Я й сам свого часу мав намір стати письменником, хоча давно вже скинувся цієї думки... А зараз, мій юний друже, коли дозволите мені так вас називати, чи можу я запитати – ви серйозно все це говорили за полуденком?

– Я зовсім забув, що тут говорив, – осміхнувся лорд Генрі. – Мабуть, якісь дурниці?

– Так, і дуже небезпечні. Я без жарту гадаю, що ваш вплив вельми загрозливий, і коли що станеться з нашою

доброю герцогинею, ми вважатимем вас за головного винуватця... Але мені було б цікаво побалакати з вами про життя – знаєте, моє покоління таке нудне! Коли-небудь, як Лондон обридне вам, завітайте до мене в Тредлі. Там, за чаркою чудового бургундського, – на щастя, його в мене ще досить, – ви б виклали свою філософію насолоди.

– Це буде чарівно! Візит до Тредлі – велика честь. У Тредлі надзвичайний господар і надзвичайна книгозбірня.

– Ви прикрасите її своєю присутністю, – з гречним уклоном відповів літній добродій. – Ну, а тепер я мушу попрощатися з вашою милою тітонькою. Мені пора в «Атенеум»*. Це година, коли ми там куняємо.

– Всі ви, містере Ерскін?

– Так, усі сорок чоловік у сорока кріслах. Ми готуємось до засідання в Англійській літературній академії.

Лорд Генрі, сміючись, підвівся.

– А я піду до Гайд-парку*.

У дверях його руки доторкнувся Доріан Грей.

– Дозвольте й мені піти з вами, – пробурмотів він.

– Але ж ви, здається, обіцяли зайти до Безіла Гол-ворда?

– Я радше пішов би з вами. Мені навіть потрібно з вами піти! Дозвольте мені! І ви обіцяєте розмовляти зі мною весь час? Ваша мова така чарівна, як ні в кого.

– Ой, я вже набалакався сьогодні, – посміхнувшись, заперечив лорд Генрі. – Зараз мені хочеться хіба що дивитись на життя. Коли це вас цікавить – ходімо, подивимось разом.

Розділ IV

Одного дня місяцем пізніше Доріан Грей сидів у розкішному кріслі в маленькій бібліотеці будинку лорда Генрі в Мейфері*. Це була по-своєму дуже гарна кімната, облицьована високими дубовими панелями кольору оливи, з кремовим фризом, з ліпним оздобленням стелі. Підлогу покривала цеглиста повстина, на якій там і сям розстелено було шовкові перські килимці з довгими торочками. На столику з атласного дерева стояла статуетка роботи

Клодіона*, а обік неї лежав примірник «Les Cent Nouvelles»* в оправі Кловіса Ева*. Книжка ця колись належала самій Маргариті Валуа, і палітурки її були поцятковані золотими стокротками, що їх королева обрала собі за емблему. На полиці каміну красувалося кілька блакитних порцелянових ваз із барвистими тюльпанами. Крізь вікно, густо похрещене свинцевим переплетінням, лягло рожеве світло літнього лондонського полудня.

Лорд Генрі ще не повернувся. Він, як завжди, спізнювався, виходячи з принципу, що пунктуальність – це крадій часу. Отож вигляд гостя був трохи насуплений, коли він знічев'я гортав розкішне ілюстроване видання «Манон Леско»*, взяте в одній з книжкових шаф. Монотонне цокання годинника в стилі Луї XIV* дратувало його, і він уже раз чи два поривався піти.

Нарешті зокола почулась чиясь хода, і двері відчинилися.

– Як ви пізно, Гаррі, – буркнув юнак.

– На жаль, це не Гаррі, містере Грей, – відповів високий дзвінкий голос.

Сквапно озирнувшись, Доріан скочив на ноги.

– Перепрошую! Я думав...

– Ви думали, що це мій чоловік, а це лише його дружина! Дозвольте познайомитися з вами. Я вже знаю вас дуже добре по фотокартках. Мій чоловік має їх кільканадцять!

– Невже аж так багато, леді Генрі?

– Ну, то, може, й двадцять. І, крім того, раз я бачила вас удвох з ним в опері.

Говорячи це, вона нервово усміхалась і пильно дивилася на нього своїми рухливими й голубими, наче незабудки, очима. Чудна це була жінка – її вбрання завше виглядали так, немов їх кроїли в нестямі, а одягали в бурю. Леді Воттон вічно була закохана в кого-небудь, а що її пристрасть ніколи не мала взаємності, всі ілюзії зберігалися при ній. Вона претендувала на мальовничість, а спромоглася стати лише неохайною. Ім'я її було Вікторія, і вона страх як любила ходити до церкви.

– Мабуть, на «Лоенґріні»*, леді Генрі?

– Так, тоді саме ставили незрівнянного «Лоенґріна». Вагнер мені над усіх подобається! Його музика така гучна, що можна весь час розмовляти і ніхто сторонній не почує. Це дуже зручно, правда-бо, містере Грей?

Знов такий самий шарпливий і нервовий сміх зірвався з її тонких уст, і вона почала крутити в руках довгий черепаховий ніжик, що ним ріжуть папір.

Доріан посміхнувся і струснув головою.

– Даруйте, леді Генрі, але я іншої думки щодо цього. Я ніколи не розмовляю під музику, принаймні під гарну музику. Ну, а якщо ви чуєте погану музику, то це навіть ваш обов'язок заглушити її розмовою.

– А-а, це погляд Гаррі, чи не так, містере Грей? Я завжди чую думки свого чоловіка від його друзів. Лише в такий спосіб я й можу про них дізнатися... Та не думайте, що я не люблю музики. Гарною музикою я захоплююсь, але вона мене лякає – через неї стаєш надто романтичною. І я просто боготворю піаністів – іноді аж двох заразом, як каже Гаррі. Сама не знаю, чому це так. Чи не тому, що вони чужинці? Адже правда, вони всі чужинці? Навіть ті, що народилися в Англії, згодом стають чужинцями. Хіба ж не правда? Це так розумно і так до честі їхньому мистецтву! Воно стає цілком космополітичним, правда ж бо? Ви, містере Грей,

здається, ніколи не бували у мене на званих вечорах? Ви повинні прийти. Я не можу дозволити собі такої розкоші, як орхідеї, але на чужинців я не шкодую коштів. Завдяки їм вітальня стає така мальовнича!.. А ось і Гаррі! Гаррі, я зайшла про щось тебе спитати – забула, про що саме, – і застала тут містера Грея. Ми з ним так приємно побалакали про музику! Думки в нас зовсім однакові. Ні, ні, не те, – здається, зовсім протилежні. Але він дуже приємний співрозмовник. Я така рада, що познайомилася з ним.

– Я в захваті, моя люба, просто в захваті, – сказав лорд Генрі, з веселим усміхом дивлячись на них обох і зводячи темні зігнуті брови. – Даруйте, що примусив вас чекати, Доріане. На Ворддор-стріті я нагледів шматок старовинного грезету, і довелося години дві за нього торгуватись. Нині люди знають ціну всього, хоч не мають і поняття про справжню вартість бодай чого-небудь.

– На жаль, мені треба йти! – вигукнула леді Генрі, порушуючи ніякову мовчанку своїм раптовим і недоречним смішком. – Я обіцяла герцогині поїхати з нею на прогулянку. До побачення, містере Грей. До побачення, Гаррі. Ти, мабуть, дома не обідатимеш? Я також. Може, побачимось у леді Торнбері.

– Напевне, моя мила, – відповів їй чоловік, причиняючи за нею двері.

Коли вона з виглядом райської пташки, що перебула цілу ніч під дощем, випурхнула з кімнати, лишивши по собі легкі пахощі жасмину, лорд Генрі запалив цигарку й сів на канапі.

– Ніколи, Доріане, не одружуйтеся з жінкою, що має біляве волосся, – промовив він, кілька разів затягнувшись.

– Чому, Гаррі?

– Такі жінки надміру сентиментальні.

– А мені подобаються сентиментальні люди.

– І взагалі не одружуйтеся, Доріане. Чоловіки одружуються з нудьги, жінки з цікавості; ті й ті знаходять розчарування.

– Та я й не збираюсь одружуватись, Гаррі. Я занадто закоханий. Це теж один з ваших афоризмів. Я переводжу його в життя, як роблю тепер з усім, що ви кажете.

– У кого ж ви закохані? – запитав лорд Генрі після короткої паузи.

– В одну актрису, – зашарівшись, відповів Доріан Грей.

Лорд Генрі знизав плечима.

– Дебют досить банальний.

– Побачивши її, ви б так не сказали, Гаррі.

– Хто ж вона?

– Її звуть Сібіл Вейн.

– Ніколи не чув про таку.

– І ніхто ще не чув. Проте колись почують. Вона – геній.

– Любий хлопчику, жінка не може бути генієм. Жіноцтво – декоративна стаття. Жінки ніколи не мають чого сказати світові, але кажуть, і то чарівно. Вони уособлюють торжество матерії над розумом, так само як чоловіки – торжество розуму над мораллю.

– Гаррі, як ви можете!

– Любий Доріане, це щира правда. Якраз тепер я студіюю жіноцтво, отож мушу знати. Предмет не такий уже важкий, як би то здавалося. Я виявив, що кінець кінцем є тільки дві категорії жінок: звичайні і підмальовані. Звичайні – дуже корисні. Якщо вам треба набути доброї репутації, досить лише запросити таку жінку повечеряти з вами. Друга категорія жінок – дуже чарівні. Але вони припускаються однієї помилки: підмальовують себе тільки для того, щоб виглядати молодими. Колись наші бабусі підмальовувались, щоб іскритися дотепністю в розмові – *rouge et esprit*⁴ ішли тоді рука в руку. Тепер це все минулося. Доки жінка виглядає на

⁴ Рум'яна і дотепність (фр.).

десять років молодшою за свою доньку, вона повністю вдоволена. Що ж до словесної вправності, то на весь Лондон є тільки п'ятеро путніх співрозмовниць-жінок, та й то двоє з них не для пристойного товариства... Та нехай їм, краще розкажіть мені про свого генія. Коли ви познайомилися з нею?

– О Гаррі, ваші погляди жахають мене.

– То дарма. Отже, давно ви з нею знайомі?

– Тижнів зо три.

– І де ж ви побачили її вперше?

– Зараз розповім; тільки ви не повинні бути байдужим, Гаррі! Адже зрештою цього ніколи б і не сталося, якби я не познайомився з вами. Це ж ви наповнили мене шаленим бажанням дізнатись усе про життя. Відтоді, як ми познайомились, душа моя втратила спокій, кожна жилка стала звабно тріпотіти в мені... Прогулюючись у Гайд-парку чи на Пікаділлі, я пожадливо задивлявся на кожну людину, яку перестрівав, і намагався вгадати, чим вона живе. Дехто з них приваблював мене, інші сповнювали жахом. Немов якусь витончену отруту було розлито в повітрі... Я палко жадав гострих вражень... І ось раз надвечір, десь так близько сьомої години, я подався на пошуки чогось незнаного. Я відчував, що цей наш сірий страхітливий Лондон з його міріадами людей, з його – як то ви казали – ницими грішниками й пишними гріхами, повинен мати щось і для мене. Тисячі речей ввижались мені. Саме вже передчуття небезпеки проймало захопленням. Я пам'ятав ваші слова з того чудового вечора, коли ми вперше разом обідали, що справжній сенс життя полягає в шуканні краси. Сам не знаю, чого я сподівався, виходячи з дому і подаючись кудись до Іст-Енду. Там я скоро заблукав у лабіринті занехаяних вуличок і похмурих, без жодної травинки, майданів. Було, мабуть, пів на дев'яту, коли я минав якийсь жалюгідний театрик з величезними газовими ріжками і ляпуватими афішами побіля дверей. При вході стояв бридкий єврей у неможливо чудернацькому жилеті і палив смердючу сигару. Волосся в нього було масне й кучеряве, а на брудній сорочці виблискував величезний діамант. «Чи не зволите ложу, мілорде?» – звернувся він до мене і так ото догідливо скинув капелюха. Дуже кумедна була та потворна постать. Вам, звичайно, воно смішно, але я таки ввійшов і заплатив цілу гінею за ложу біля сцени. І досі не можу збагнути, чого я так зробив. Але ж якби не це, любий Гаррі, якби не це, – я пропустив би найчудовіший роман свого життя! Ви смієтеся? Ну, чом ви такий, Гаррі?

– Я не сміюся, Доріане, а якщо й сміюся, то не з вас. Але вам не слід казати «найчудовіший роман свого життя», – радше скажіть: «перший роман». Вас завжди кохатимуть, і ви самі будете завжди закоханий у кохання. *Grande passion*⁵ – привілей тих, що живуть у неробстві. Це єдине пуття з нетрудаючих класів. Не журіться, у майбутньому ви матимете ще багато гострих переживань! Це тільки початок.

– Ви гадаєте, що мої почуття аж такі поверхові? – обурився Доріан.

– Якраз навпаки: я гадаю, що аж такі глибокі!

– Тобто як?

– Любий хлопчику, справді поверхові почуття в людей, що кохають лише раз у житті. Те, що вони називають постійністю і відданістю, – це просто летаргія звички або ж брак уяви. Вірність у житті емоцій – те саме, що незмінність і послідовність у житті інтелекту, коротше, це визнання своєї неспроможності, та й годі. Вірність! Колись я зацікавився нею ближче. У ній є жага за власністю. Багато речей ми б відкинули, якби не боялися, що інші їх підберуть... Але не перебиватиму вас. Розповідайте далі.

– Отже, я опинився в поганенькій тісній ложі, а просто перед мене красувалась абияк розмальована завіса. Визирнувши з-за куртини, я почав оглядати залу. І стіни її, і стеля були оздоблені з кричущим несмаком, де не кинь – купідони* й роги достатку, мов на дешевому

⁵ Велика пристрасть (фр.).

весільному торті. На гальорці й у задніх рядах партеру публіки було вщерть, але перші ряди обшарпаних крісел зияли пустою, та й на тих місцях, що вони, мабуть, вважають за бельетаж, ледве чи була хоч одна душа. Між рядів ходили жінки, продавали апельсини та імбирне пиво, і вся зала немилосердно лускала горіхи.

– Мабуть, чисто, як у театрі Шекспірових часів!

– Так, щось подібне, і враження справляло вельми гнітюче. Я вже подумував, чи не вибратися звідтіля, коли це погляд мій упав на афішу. І, як би ви гадали, Гаррі, що за п'єсу вони ставили?

– Певно, щось на зразок «Хлопчина-ідіот, або Німий, та безвинний». Наші батьки полюбили такі п'єси. Чим довше я живу, тим більш переконуюсь: що було досить добре для наших батьків, для нас уже нездале. У мистецтві, як і в політиці, *les grands pères ont toujours tort*⁶.

– Ця п'єса, Гаррі, і для нас досить здала. Це «Ромео і Джульєтта». Правду кажучи, мене аж пересмикнуло на думку побачити Шекспіра в такій глухій дірі. Але все-таки я відчув деяке зацікавлення; в усякому разі, вирішив дочекатись першої дії. Жахливий оркестр під орудою молодого єврея, що сидів за деренчливим піаніно, мало не примусив мене втекти, та ось нарешті завіса піднялась і почалася вистава. Ромео грав гладкий, як барило, літнього віку добродій з підкоркованими бровами і хрипким трагічним голосом. Ледве чи кращий був і Меркуціо. Його роль виконував якийсь комік з фарсовими вибриками власної руки. Він явно звик бути запанібрата з гальоркою. І актори, і декорації – все це виглядало гротескно, нагадуючи ярмарковий балаган. Але Джульєтта!.. Гаррі, уявіть собі дівчину літ сімнадцяти, обличчя в неї – наче квітонька, голівка грекині, а на голівці тій вінок темно-каштанових кіс. Очі її – немов бузкові плеса пристрасті, а уста – пелюстки троянди... Такої прегарної вроди я ніколи в житті не бачив! Якось ви сказали, що пафос полишає вас байдужим, але краса – і тільки краса – може викликати сльози на очах. От і я кажу вам, Гаррі: вона так вразила мене, що я ледве міг її бачити через поволоку сліз, що застували мені зір. А її голос! Я зроду не чув такого! Спочатку дуже тихий, з глибокими лагідними нотками, що, здавалося, просто самі западають у вухо. Потім він посилювався і зазвучав, наче флейта або далекий гобой. У сцені в садку цей голос забринів усім тим трепетним екстазом, що ми чуємо в досвітньому співі соловейка. Ще далі бували моменти, коли в ньому промовляла шалена пристрасть скрипки... Ви знаєте, як може зворушувати голос! Ваш голос і голос Сібіл Вейн – їх мені повік не забути! Заплющивши очі, я чую їх, і кожен з них каже щось одмінне. І я не знаю, котрого слухатись. Як же я міг не закохатись у неї? Гаррі, я кохаю її! Вона для мене все в житті. Вечір за вечором я ходжу дивитися на її гру. Сьогодні вона – Розалінда*, завтра – Імогена*. Я бачив, як вона вмирала в похмур'ї італійського склепу*, випивши цілунком отруту з уст коханого. Я стежив, як вона блукала в Арденнському лісі, прибрана ладним хлопчиною, – у короткому камізелку, рейтузах і чепурненькій шапочці. Причинною вона приходила* до короля-провинця і давала йому рути й гірких трав. Вона була безневинна*, і чорні руки ревнощів душили її тонку, як очеретина, шийку. Я бачив її в усіх віках і в усіх убраннях. Звичайні жінки ніколи не розпалюють уяви. Вони обмежені своєю добою. Ніяким чудесам несила змінити їх. Душі їхні пізнаєш так само легко, як і їхні капелюшки, – жодних зусиль на те не треба. В них нема ніякої таємниці. Вранці вони проїжджають по Гайд-парку, а пополудні плещуть язиками за чаєм. У них стандартні усмішки і модні манери. Вони геть в усьому ясні. Але актриса!.. О, актриса – це щось зовсім інше. Чого ви не сказали мені, Гаррі, що з усіх жінок варто кохати тільки актрис?

– Бо я кохав дуже багатьох їх, Доріане.

– Атож, бридких істот з пофарбованим волоссям і підмальованими обличчями!

– Не гребуйте так дуже пофарбованим волоссям і підмальованими обличчями. Деколи в них надзвичайні чари, – сказав лорд Генрі.

⁶ Діди завжди помиляються (фр.).

– Тепер я шкодую, що розповів вам про Сібіл Вейн!..

– Ви не могли не розповісти мені, Доріане. Усе своє життя, хоч би що вам випало робити, ви розповідатимете мені.

– Так, Гаррі, мабуть, це правда. Я не можу таїтись перед вами. Ви маєте якийсь чудний вплив на мене. Навіть якби я вчинив злочин, то й то зізнався б вам. Ви зрозуміли б мене.

– Такі люди, як ви, Доріане, – це примхливі сонячні промені, що осявають життя, і вони не чинять злочинів. Але за комплімент красно дякую!.. А скажіть-но тепер... подайте, будь ласка, мені сірники... дякую... які ж насправді ваші стосунки з цією Сібіл Вейн?

Доріан Грей схопився з місця, увесь спаленівши; очі його взялися вогнем.

– Гаррі! Сібіл Вейн для мене священна!

– Тільки священні речі й варті, щоб їх торкатися, Доріане! – прорік лорд Генрі з незвичним пафосом у голосі. – Та й чого вам так дратуватись? Я гадаю, однак же вона колись вам належатиме. Закоханий завше починає тим, що ошукує себе, а кінчає тим, що ошукує інших. Ось це й називають романом. Але ж ви бодай познайомилися з нею?

– Певна річ! Першого ж вечора після вистави той бридкий старий єврей підійшов до моєї ложі і запропонував провести мене за лаштунки й познайомити з Джульеттою. Я розлючено напався на нього – мовляв, Джульетта померла кількасот років тому, і тіло її лежить у мармуровому склепі у Вероні*. Він спантеличено витріщив на мене очі – певно гадаючи, що я перебрав шампанського або що.

– Воно й не дивно.

– Тоді він спитав, чи не дописую я до газет. Я відповів, що навіть не читаю їх. Це його страшенно розчарувало, після чого він довірливо повідомив мене, що всі театральні критики у змові проти нього і що всіх їх підкуплено.

– Може, він у цьому й має рацію. Хоча, судячи з їхньої зовнішності, більшість критиків дешево обходиться покупцям.

– Однак йому вони, очевидно, не по кишені, – засміявся Доріан. – Ну, а тим часом у залі почали гасити світло, і я мусив іти. Єврей силкувався накинути мені ще якісь там сигари, що він дуже розхвалював, але я й від них відмовився. Наступного вечора я, звичайно, був знову на тому самому місці. Він привітав мене низьким уклоном, запевняючи, що я щедрий меценат мистецтва. Проте, хоч яка огидна в нього фізіономія, слід визнати, що він ревний Шекспірів прихильник. Він з гордістю сказав мені, що всіма своїми п'ятьма банкрутствами його театр цілковито завдячує «бардові», – так він уперто воліє називати Шекспіра. Він вважає це, либонь, чи не за особливу відзнаку.

– Це й є особлива відзнака, любий Доріане, велика відзнака. Здебільшого люди стають банкрутами, коли надміру запопадливо віддаються прозі життя. А от зазнати руїни через поезію – це честь... Ну, а коли ж уперше ви заговорили з міс Сібіл Вейн?

– Третього вечора. Вона тоді грала Розалінду. Я вже не міг стримуватись. Під час вистави я кинув їй квіти, і вона глянула на мене. Принаймні так мені видалось... А старий єврей не відставав, немов утявшись таки затягти мене за лаштунки, ну, я й погодився... Дивно ж, правда, що мені не хотілося знайомитися з нею?

– Ні, не думаю.

– Чому ж, любий Гаррі?

– Колись при нагоді скажу. Але зараз я хочу слухати далі про цю дівчину.

– Про Сібіл? О, вона така сором'язлива, така лагідна! У ній ще багато дитинного. Коли я почав говорити, що захоплений її грою, очі в неї широко розкрились у такому милому подиві – вона, здається, зовсім не свідомо власної сили. Мабуть, і вона, і я були тоді досить збентежені. Старий єврей, осміхаючись, стовбичив на порозі запорошеної акторської кімнати і просторікував перед нами, а ми обоє собі дивились одне на одного, мов діти. Він уперто титу-

лував мене «мілордом», тож я мусив запевнити Сібіл, що я зовсім не лорд. А вона сказала мені просто: «Ви більше схожі на принца. Я називатиму вас Чарівний Принц».

– Слово честі, Доріане, міс Сібіл знається на компліментах!..

– Ви не розумієте її, Гаррі. Я ж для неї немов герой з п'єси! Вона нічого не відає про реальне життя. Живе вона разом з матір'ю, виснаженою, змарнілою жінкою, що першого вечора в якомусь червоному капоті грала леді Капу-летті*. По матері видно, що колись вона бачила кращі дні.

– Знаю я таких жінок. Вигляд їх нагонить тугу, – пробурмотів лорд Генрі, розглядаючи свої персні.

– Єврей хотів розповісти про її минуле, але я сказав, що то мене не цікавить.

– Ви маєте рацію. У трагедіях інших людей є щось безмежно жалюгідне.

– Сібіл – це єдине, що мене обходить. Що я маю до її роду? Від голівки й до ніжок вона геть-чисто в усьому божественна! Щовечора я ходжу дивитись на її гру, і з кожним разом Сібіл стає все більш і більш чудовою.

– Он воно чому ви тепер ніколи не обідаєте зі мною! Я так і гадав, що у вас якийсь роман. І не помилюся, хоч це трохи інше, ніж я сподівався.

– Гаррі, любий, ми ж кожного дня буваємо разом – чи за полуденком, чи за вечерею, і кілька разів я їздив з вами в оперу, – заперечив Доріан, здивовано розширивши свої голубі очі.

– Але ви щоразу страшенно спізнюєтесь.

– Та що ж мені подіяти? Я не можу пропустити гру Сібіл! – скрикнув Доріан. – Навіть коли вона виступає лише в одній сцені... Мені вже несила жити без неї. Коли я подумаю, що за чарівна душа криється в цьому тендітному тілі немов із слонової кості, мене проймає побожний трепет.

– Ну, а сьогодні – ви, певно, зможете пообідати зі мною, Доріане?

Юнак похитав головою.

– Сьогодні вона Імогена, а завтра буде Джульетта.

– Коли ж вона Сібіл Вейн?

– Ніколи.

– Поздоровляю вас.

– Який ви неможливий, Гаррі! Вона – це всі великі героїні світу заразом. Вона – щось більше, ніж просто окрема особа. Смієтесь? А я вам кажу – вона геній. Я кохаю її і зроблю все, щоб вона покохала мене! Гаррі, ви осягли всі таємниці життя, скажіть же мені – як можна причарувати Сібіл Вейн? Я хочу, щоб Ромео запалився ревностями. Я хочу, щоб усі закоханці минулого почули наш сміх і посмутніли; я хочу, щоб подих нашої пристрасті розворушив їхній порошок, розбудив їхній тлін і примусив його страждати! Ви й не повірите, Гаррі, як я її обожаю!

Кажучи це, Доріан схвильовано ходив по кімнаті. Гарячкова барва заграла йому на щоках, юнак був украй збуджений.

Лорд Генрі стежив за ним з ледь помітним почуттям задоволення. Наскільки Доріан різнився від того сором'язного, несміливого хлопця, що його він здибав у робітні Бе-зіла Голворда! Вдача його немов тільки-но розквітла і вже викинула племенистий цвіт. З потайного сховища вийшла Душа, і Бажання постало, щоб зустріти її в дорозі.

– І що ж ви гадаєте робити? – спитав нарешті лорд Генрі.

– Я хочу, щоб ви й Безіл пішли зі мною подивитись на її мистецтво. Я не маю жодного сумніву, що ви теж визнаєте хист Сібіл Вейн. Тоді треба буде вирвати її з рук того єврея. Вона зв'язана контрактом ще на три роки, точніш, на два роки й вісім місяців. Певна річ, я заплачу йому щось там. А коли все це влаштується, заорендую який-небудь театр у Вест-Енді і покажу її світові в усій її силі! Вона зачарує всіх так само, як зачарувала мене.

– Ну, це вже чи не занадто, мій любий!

– Ось побачите! У неї не тільки незрівнянне мистецьке чуття, але й своя індивідуальність. А ви ж часто казали мені, що саме особистості, а не принципи, рухають наш вік.

– Та вже нехай. А коли ж ми підемо до театру?

– Сьогодні у нас вівторок?.. Тоді давайте взавтра. Завтра вона грає Джульєтту.

– Гаразд. Зустрінемося у «Бристолі», о восьмій вечора. Я привезу Безіла.

– Де ж можна о восьмій, Гаррі! О пів на сьому! Нам треба там бути перед початком вистави. Ви повинні побачити її в першій дії, коли вона зустрічається з Ромео.

– О пів на сьому? Так рано? Наче ми збираємося чаювати або читати англійський роман! Ні, хіба вже о сьомій. Жодна порядна людина не обідає раніш сьомої. Ви побачитеся з Безілом перед цим? Чи, може, мені написати йому?

– Любий Безіл! Цілий тиждень я не бачив його! Я такий невдячний – він же прислав мені мого портрета у чудовій рамі, зроблений за його ескізом. І хоч я трохи заздрю портретові, що він уже на цілий місяць молодший від мене, все-таки я ним захоплений. Але, мабуть, краще ви напишіть Безілові. Я не хочу бачитися з ним наодинці – мене нудять його добрі поради.

Лорд Генрі посміхнувся.

– Деякі люди дуже люблять розкидатись тим, чого самі найбільше потребують. Ось що я називаю вершиною щедрот.

– Безіл – чудовий товариш, але він трошки філістер. Я завважив це, відколи познайомився з вами.

– Любий мій хлопчику, Безіл усе, що має в собі найкращого, вкладає у свою роботу! І на життя у нього нічого не лишається, крім упереджень, моральних приписів і здорового глузду. З усіх митців, що я знаю, привабливі, як особи, самі лиш нездари. А ті, що мають якийсь хист, існують тільки в тому, що вони творять, і, отже, самі з себе зовсім не цікаві. Великий поет, справді великий, – найменш поетична істота. Зате пересічні поети – просто чарівні. Що гірші в них рими, то більш мальовничі їхні особистості. Самий уже факт надрукування книжки другорядних сонетів робить людину зовсім невідразною. Вона живе тією поезією, якої не могла викласти у словах. Інші ж поети пишуть поезію, яку не наслідуються здійснити в житті.

– Хотів би я знати, чи це й справді так, Гаррі, – мовив Доріан Грей, напахкуючи носовичка парфумами із флакона з золотою шийкою, що стояв на столі. – Мабуть, так, якщо ви кажете... Ну, я йду. На мене чекає Імогена. Не забудьте про завтрашній вечір. До побачення!

Коли юнак вийшов, лорд Генрі задумався, опустивши важкі повіки. Мало хто коли цікавив його так, як Доріан Грей, це безперечно, – а проте безтямне юнакове поклоніння перед кимось іншим не викликало в нього ні найменшої образи чи ревнощів. Він був навіть задоволений цим – тепер вивчення Доріана ставало ще цікавішим! Лорд Генрі завжди захоплювався методами природничих наук, але ординарні їх об'єкти видавались йому нудними й мізерними. Отож він почав з розтину самого себе, а кінчив розтином інших. Людське життя – це єдине, що варто вивчати, вважав він. Проти цього решта світу – пусте. То правда, що, досліджуючи життя в його найхімерніших проявах страждань і насолод, людина не може пройти увесь шлях з непроникною скляною маскою на обличчі, так щоб задушливі випари не збурили мозку і не скаламутили уяви страхітливими образами й моторошними марами. В житті є отрути такі тонкі, що їхні властивості можна спізнати, лише самому піддавшись їх дії. В житті є хвороби такі дивні, що лише переслабувавши на них, можна збагнути їхню сутність. Але ж яку велику винагороду одержує за все це людина! Яким чудовим постає тоді цілий світ перед нею! Постерігати несхильну логічність пристрастей і забарвлене емоціями життя інтелекту – завважувати, де вони стикаються і де розходяться, в який момент вони у злагоді, а коли у розладі, – це справжня насолода. Що там ціна, яку за це платиться! За нові, незвідані відчуття не шкода й найвищої заплати!

Лорд Генрі розумів – і на цю думку його карі агатові очі радісно зблиснули, – що всі ті зміни в Доріані спричинив він, що це музика його мелодійних слів навернула Доріанову душу

до тієї білявої дівчини і примусила юнака уклінно схилитись перед нею. Так, Доріан великою мірою був його, Генрі, творінням, і тому так рано зміг цей юнак уздріти суть життя. Пересічні люди чекають, поки саме життя явить їм свої таємниці, але кільком обраним життєві тайни розкриваються ще до того, як запону відслонено. Часом це наслідок впливу мистецтва і, головне, літератури, що діє безпосередньо на почуття та розум. Але вряди-годи функції мистецтва перебирає складна індивідуальність, котра, власне, й сама є витвором мистецтва, – Життя-бо також виплекує шедеври, як творять їх поезія, скульптура, малярство.

Авжеж, юнак цей рано пробудився до життя. Він збирає врожай ще о весняній своїй порі. Увесь запал, уся пристрасність юності вирують у ньому, але водночас він уже починає усвідомлювати і своє «я». Яка розкіш – спостерігати за ним! Із своїм чудовим обличчям та чудовою душею він немов і створений задля того, щоб ним захоплюватись. Байдуже, чим це все скінчиться, байдуже, яка доля судилася йому! Він схожий на ті граційні постаті з маскараду або п'єси, що їхні радості чужі нам, але страждання – збуджують у нас почуття краси. Їхні рани – немов червоні троянди.

Душа і тіло, тіло і душа – які вони таємничі! Душі притаманна чуттєвість, а тіло здатне на одухотворення. Почуття можуть витончуватись, а розум деградувати. Хто може сказати, де тілесні збудники змовкають і де бере слово душа? Які поверхові й довірливі розумування пересічних психологів! Але ж і важко як розібратися між вимогами різних шкіл! Чи й справді душа лише тінь, вміщена в гріховну оболонку? Чи, може, тіло міститься в дусі, як гадав Джордано Бруно? Відокремлення душі від тіла – таємниця така ж незбагненна, як і злиття душі з тілом.

Лорд Генрі запитував себе, чи зможе коли-небудь психологія стати точною наукою, так щоб кожен найменший порух життя розкрився перед нами? Бо досі ми ніколи не розуміли себе і рідко розуміли інших. Досвід не має ніякої етичної вартості – це тільки назва, яку людина дає своїм помилкам. Моралісти здебільшого оцінюють його як своєрідне застереження, гадаючи, що він справляє вплив на формування характеру. Вони підносять досвід, який, мовляв, показує нам, за чим іти й чого уникати. Але досвід не має рушійної сили. Він такий же малодійовий збудник, як і сумління. Він свідчить, власне, лише за те, що наше майбутнє буде таким самим, як наше минуле, і що гріх, вчинений нами колись один раз, і то гидуючи, – опісля ми повторюватимем багато разів, і радо.

Лордові Генрі було ясно, що тільки експериментальним методом можна домогтись успіху в науковому аналізі пристрастей і що вивчення Доріана Грея обіцяє плідні наслідки. Раптова шалена закоханість юнака у Сібіл Вейн з психологічного боку становила неабиякий інтерес. Звісно, тут чимало заважила цікавість – і цікавість, і жага нових переживань, – однак це почуття було не просте, не примітивне, а навпаки – дуже складне. Те, що в його коханні походило від суто чуттєвого інстинкту юності, уява юнакова перетворювала на щось високе, одуховлене, і якраз через це воно ставало ще небезпечнішим. Адже ж саме ті пристрасті, про джерела яких ми судимо хибно, і владують нами найдужче. А ті чуття, природу яких ми розуміємо, – найслабші. І часто здається нам, що ми експериментуємо на інших, тоді як насправді ми експериментуємо на собі...

Коли лорд Генрі сидів заглиблений у ці роздуми, в двері раптом постукали. Увійшов камердинер і нагадав, що вже пора перевдягатись на обід. Лорд Генрі підвівся й виглянув на вулицю. Призахідне сонце залляло золотим багрянцем горішні вікна в будинках навпроти, і шибки там виблискували, немов платівки розжареного металу. Небо над містом було зблякло-рожеве. А лорд Генрі думав про юне племенисте життя свого нового друга, силкуючись розгадати, яка йому судилася доля.

Повернувшись додому десь о пів на першу ночі, він побачив на столі в передпокої телеграму. Доріан Грей сповіщав про свої заручини із Сібіл Вейн.

Розділ V

– Мамо, мамо, я така щаслива! – прошепотіла дівчина, зануривши лице в коліна втомленої змарнілої жінки, що сиділа спиною до світла в єдиному кріслі убогої віта-леньки. – Я така щаслива! – повторила дівчина. – І ти теж повинна бути щасливою!

Місіс Вейн конвульсійно стисла схудлими набіленими руками доччину голову.

– Щасливою! – озвалася вона. – Я щаслива тільки тоді, коли бачу тебе на сцені, Сібіл. Ти не повинна думати ні про що інше, крім театру. Містер Айзекс дуже добрий до нас, і ми завинили йому багато грошей.

Дівчина підвела погляд і накопилила губи.

– Гроші, мамо! – скрикнула вона. – Що таке гроші? Кохання дорожче за гроші.

– Містер Айзекс позичив нам п'ятдесят фунтів, щоб ми могли сплатити борги і як слід спорядити Джеймса. Ти не повинна забувати цього, Сібіл. П'ятдесят фунтів – велика сума... Містер Айзекс дуже чуйно ставиться до нас.

– Але він не джентльмен, мамо! І мені гидко слухати, як він розмовляє зі мною, – заперечила дівчина, звівшись на ноги і підходячи до вікна.

– Не знаю, як би ми без нього впоралися з усім... – буркотливо додала мати.

Сібіл Вейн похитала головою і засміялась.

– Він нам більше не потрібен, мамо. Тепер нам життя влаштує Чарівний Принц!

Вона враз примовкла. Кров бурхнула їй у голову, і щоки зарожевіли. Швидкий віддих розітнув пелюстки її уст. Вони тріпотіли. Гарячий вітер пристрасті пройняв дівчину і навіть ворухнув складками її сукні.

– Я кохаю його, – просто сказала вона.

– Дурненька моя, ой дурненька! – мов папуга, твердила у відповідь мати. А помах її скоцюрблених пальців з фальшивими оздобами надавав словам якогось жаского комізму.

Дівчина знов засміялася. Радість упійманої пташини бриніла у доччиному голосі. І очі її променились цією радістю – ось вони на мить зімкнулися, немов криючи свою таємницю, а коли розплющились, їх уже застинала мрійна поволока.

З потертого крісла промовляла до дівчини тонкогуба житейська мудрість, натякала на обачність, наводила сентенції з книги боягузтва, автор якої претендує на здоровий глузд. Сібіл не слухала. Вона чула себе вільною у в'язниці свого кохання – її принц, Чарівний Принц, був з нею. Вона викликала його образ із пам'яті, і він поставав перед її зором. Вона посидала свою душу по нього, і та приводила його до неї. Поцілунок її принца знов палав їй на устах, а повіки затеплились від його дихання.

Тоді Мудрість змінила тактику і завела мову про те, що треба приглянутись, треба перевірити. Можливо, цей юнак багатий. Коли цьому правда, то слід подумати про одруження... Але хвилі світової підступності розбивались об вуха Сібіл, стріли хитрощів марно ціляли в неї. Вона лише бачила, як ворушаться тонкі губи, і усміхалася.

Раптом вона відчула потребу заговорити. Насичена словами мовчанка стривожила її.

– Мамо, мамо! – скрикнула вона. – Чому він так палко покохав мене? Я знаю, чому я його покохала. Це тому, що він прекрасний, як саме Кохання! Але що він знайшов у мені? Я ж не варта його! Я така мізерна перед ним. І однак – не знаю, чому це, але я не відчуваю приниження. Я навіть пишаюся своїм коханням!.. Мамо, чи ти мого батька теж кохала так, як я Чарівного Принца?

Обличчя літньої жінки сполотніло під грубим шаром пудри; сухі її губи скривились у болісній спазмі. Сібіл метнулась до матері, обвила за шию руками і поцілувала.

– Пробач мені, матусю. Тобі, я знаю, боляче згадувати про нашого тата. Але це тільки тому, що ти його так гаряче кохала... Не треба цього смутку. Сьогодні я так само щаслива, як ти була двадцять років тому! Ой мамо! Дай мені стати щасливою на все життя!

– Дитя моє, ти ще надто молода, щоб думати про кохання. Та й що ти знаєш про цього юнака? Тобі навіть ім'я його не відоме! І так зовсім не личить поводитись. Тим більш тепер, коли Джеймс від'їздить до Австралії і в мене стільки клопотів, тобі б треба бути розважливішою... Проте, якщо він багатий...

– Ой мамо, мамо, дай мені стати щасливою!

Місіс Вейн глянула на дочку і стиснула її в обіймах з тим театральним жестом, які в акторів, бува, стають мало не другою натурою. У цю хвилину двері відчинились – і до кімнати ввійшов трохи незграбний присадкуватий хлопчина з кучмою каштанового волосся на голові і непропорційно великими руками й ногами. Він не мав і знаку сестриної витонченості, так що ледве можна було повірити в близьку спорідненість між ними. Місіс Вейн сторожко подивилась на сина, і усмішка її поширшала. Вона уявила собі, як то разюче має виглядати ця сцена в синових очах.

– Ти б трошки поцілунків приберегла мені, Сібіл, – добродушно пробурчав хлопець.

– Та ти ж не любиш, коли тебе цілують, Джіме! – вигукнула Сібіл. – У-у, такий страшний ведмедисько! – І, підбігши до брата, вона обняла його.

Джеймс Вейн ніжно глянув на лице сестри.

– Сібіл, ходім прогуляємось наостанці. Я ж, мабуть, ніколи вже не повернуся до цього осоружного Лондона. Та я певен, що й не жалкуватиму за ним.

– Сину мій, не кажи таких страшних слів, – зітхнула місіс Вейн, беручись лагодити якесь театральне вбрання в позлотицях. Її трохи розчарувало, що Джеймс не приєднався до них двох із дочкою, – тоді б картина була ще ефектніша.

– Чом не казати, мамо? Я ж так і думаю.

– Ти, сину, завдаєш мені болю. Я вірю, що, домігши-ся статку, ти повернешся з Австралії. У тих же колоніях не знайдеш пристойного товариства. Там і натяку на щось таке нема... Отож ставши багатим, ти повинен повернутися назад і влаштуватись у Лондоні.

– «Пристойне товариство!» – відгарикувся хлопець. – Я й чути про нього не хочу. Мені лишень би заробити грошей, щоб забрати тебе й Сібіл з театру. Я ненавиджу театр!

– Ой Джіме! Ну нащо ти так? – сміючись, сказала Сібіл. – Але ж ти насправду збираєшся зі мною прогулятись? О, це чудово! Я боялася, що ти підеш прощатися зі своїми приятелями – з Томом Гарді, який дав тобі цю бридку люльку, або з Недом Ленгтоном, який глузує з тебе, коли ти палиш її. Це дуже гарно, що ти даруєш мені свій останній день. Куди ж ми підемо? Ходім до Гайд-парку!

– В мене занадто простацьке вбрання, щоб туди йти. – Джеймс охмурнів. – Там гуляє тільки панство.

– Пусте, Джіме, – прошепотіла Сібіл, погладжуючи рукав його пальта.

– Ну, гаразд, – згодився він, трохи повагавшись. – Тільки хутчій збирайся.

Дівчина вистрибом подалася до дверей. Було чути, як вона співала, збігаючи вгору сходами. Потому її ніжки задріботіли десь нагорі.

Хлопець разів два пройшовся по кімнаті, а тоді обернувся до непорушної постаті в кріслі.

– Мамо, мої речі готові? – спитав він.

– Все готове, Джеймсе, – відповіла мати, не відриваючи очей від роботи.

Останні місяці місіс Вейн, залишаючись наодинці зі своїм суворим і важким на вдачу сином, щоразу почувала себе трохи ніяково. Її неглибоку й потайну душу завжди бентежило, коли їхні погляди стикалися. Часто вона запитувала себе, чи не підозрює син чого.

Джеймс більше не озивався, і мовчанка стала нестерпною для неї. Тоді мати вдалась до нарікань. Жінки все бороняться тим, що переходять у наступ, а наступають у той спосіб, що знаєцька й дивно здаються.

– Сподіваюся, ти будеш задоволений своєю професією, Джеймсе, – сказала вона. – Пам’ятай, ти ж сам вирішив стати моряком. Ти міг би піти до контори котрогось адвоката. Адвокати – вельми поважані люди, і на провінції їх нерідко запрошують на обіди до найкращих родин.

– Я ненавиджу контори й писарів! – відрубав Джеймс. – Але твоя правда, я сам обрав собі таке життя. Єдине, що я тебе прошу, мамо, – це пильнуй за Сібіл. Не допусти, щоб хто-небудь її скривдив. Ти повинна оберігати її.

– Ти й справді кажеш чудні речі, Джеймсе! Звичайно, я пильную за Сібіл.

– Я чув, якийсь панич буває щовечора в театрі і ходить за лаштунки до Сібіл на розмови. Це правда? Що за цим криється?

– Ти на таких справах не розумієшся, Джеймсе. Прояви вдячної уваги – природна річ для нас, акторів. Колись і мене вшановувано зливою квітів. Тоді нашу гру вміли як слід цінувати... Ну, а щодо Сібіл – я ще не знаю, чи її захоплення серйозне. Але нема ніякого сумніву, що цей юнак достеменний джентльмен. Він завжди такий гречний зі мною! Крім того, він, здається, багатий, та й квіти, що він посилає Сібіл, такі милі...

– Але ж ви навіть імені його не знаєте! – гостро вкинув хлопець.

– Ні, – відповіла мати, незворушно спокійна. – Він ще не відкрив нам свого справжнього імені. Це так романтично! Він, певно, з самої аристократії.

Джеймс Вейн прикусив губу.

– Пильнуй за Сібіл, мамо, – повторив він. – Вберігай її!

– Мій сину, твої слова завдають мені прикрощів. Я завжди звертаю особливу увагу на Сібіл. Звісно, коли цей добродій заможний, чому б їм не одружитись? Я впевнена, що він з вищого товариства. За це говорить весь його вигляд. І для Сібіл це чудова партія. З них було б таке чарівне подружжя! Він же надзвичайно вродливий – це кожному видно.

Хлопець щось пробурмотів під ніс, тарабанячи своїми грубими пальцями по шибці. Він саме обернувся відказати щось вголос, коли двері відчинилися і вбігла Сібіл.

– Які ви серйозні обоє! – скрикнула вона. – Що сталося?

– Нічого, – озвався брат. – Просто людині треба часом бути серйозною. До побачення, мамо, я прийду обідати о п’ятій. Все спаковане, крім сорочок, отже, ти не клопочись.

– До побачення, мій сину, – відповіла мати і, повагом, хоч дещо й силувано, кивнула Джеймсові.

Їй було прикро, що він розмовляв з нею таким тоном, а від його погляду ставало лячно.

– Поцілуй мене, мамо, – сказала дівчина. Ніжні, мов квітка, уста Сібіл торкнулися побляклої матеріної щоки і зігріли її.

– Дитя моє! Дитя моє! – скрикнула місіс Вейн, зводячи очі до стелі, де б мала бути уявна гальорка.

– Ходім, Сібіл! – роздратовано гукнув Джеймс. Він терпіти не міг цієї матеріної афектації.

Вони вийшли на вулицю і рушили вздовж непривітного Юстон-роду. На небі хмарки, гнані вітром, час від часу застували сонце. Перехожі здивовано позирали на понурого вайлуватого парубійка у грубому, недоладно зшитому вбранні, що йшов у товаристві такої гожої та вишуканої дівчини. Він скидався на простого садівника з трояндою в руках.

Подеколи, перехоплюючи допитливий чий погляд, Джім хмурнів. Він аж нетямивсь, коли його роздивлялися, – до геніїв це почуття приходить лише на схилі віку, але людей пересічних воно ніколи не полишає. Сібіл, однак, зовсім не зауважувала, яке враження вона справляє. В її сміхові тріпотіла радість кохання. Вона думала про свого Чарівного Принца, і щоб вільно віддаватись плинові цих думок, говорила не про нього, а про корабель, на якому Джім має

відплисти, про золото, що він, безперечно, знайде в Австралії, про багату дівчину-красуню, що він вирятує з рук лихих утікачів-каторжників у червоних сорочках. Бо він же не буде абияким собі матросом, чи навіть помічником капітана, або ще кимось таким, як він собі гадає. О ні! Моряцьке життя таке жахливе! Подумати лишень: тебе замкнено на цьому гидкому судні, рипучі горбасті хвилі перехлюпують через борти, а лютий вітер пригинає щогли і роздирає вітрила на довгі посмути, що аж завивають під вітром! Ні, він у Мельбурні чемненько розпрощається з капітаном, зійде на берег і відразу подасться до золотих копалень. Не мине й тижня, як він знайде великий самородок щирого золота, найбільший з усіх на світі, і у фургоні, під вартою шести кінних полісменів, приставить його до узбережжя. На них тричі нападуть грабіжники з диких нетрищ, але щоразу їх ущент розбиватимуть. Або ні, він зовсім не піде на золоті копальні. То страшні місця – там суціль пиятика, стрілянина, лайка! Краще він осяде на землі, стане розводити овець... І ось одного вечора, повертаючись верхи додому, він перестріне розбійника на чорному коні, з прегарною й багатою дівчиною-поло-нянкою, і поженеться за ним, і вирятує її. Звичайно, вона закохається в нього, а він у неї, і вони поберуться, і вернуться до Лондона, і оселяться тут у пишному будинку. Авжеж, у Джіма будуть захопливі пригоди! Тільки він повинен бути добрий, не дратуватись, не тринькати грошей. Вона лиш на рік старша за нього, але куди більше знає про життя!.. Зрозуміла річ, він повинен також писати їй з кожною поштою і щовечора молитись перед сном. Бог дуже добрий, він берегтиме його. А вона теж молитиметься за нього, і через кілька років він повернеться додому страх який багатий і дуже щасливий...

Хлопець слухав її насуплено й мовчки. Близька розлука з домівкою краля йому серце.

Але не це одне хмурило й гнітило Джеймса. Хоч який він був недосвідчений, а проте сильно відчував небезпеку в становищі Сібіл. Залицання цього світського джигуна не віщувало їй нічого доброго. Він був аристократ, і Джеймс ненавидів його за це, ненавидів тим дужче, що й сам не здавав собі справи в тому дивному расовому інстинкті, якому скорявся. Він усвідомлював також поверховість та марнославність матеріної вдачі, і в цьому бачив величезну загрозу для Сібіл, для її щастя. Діти завжди починають з любові до батьків; дійшовши своїх літ, вони судять їх і часом – прощають.

Мати! Він давно мав на думці дещо поспитати в неї – довгі місяці воно не дає йому спокою. Слово, ненароком почуте в театрі, глузливий шепіт, що долинув до його вух одного вечора, коли він стояв біля входу за лаштунки, розбухали цілий ланцюг пекучих здогадів. Тоді воно було немов удар батоном в обличчя. І зараз, на згадку про те, його брови стяглись, аж глибока зморшка пролягла між ними. Здригнувшись з болю, він конвульсійно прикусив нижню губу.

– Ти зовсім не слухаєш мене, Джіме! – скрикнула нараз дівчина. – А я сную для тебе такі захопливі плани на майбутнє! Скажи-бо хоч що-небудь.

– Що ж тобі сказати?..

– Ну, що ти будеш гарним хлопчиком і не забуватимеш нас, – мовила Сібіл, усміхаючись до брата. Він здвигнув плечима.

– Ти, Сібіл, мабуть, скорше забудеш мене, ніж я тебе.

Вона зашарілася.

– Що ти цим хочеш сказати?

– Адже я чув, у тебе є новий знайомий? Хто він такий? Чому ти не розповіси мені про нього? Це знайомство не обіцяє тобі нічого доброго.

– Джіме, облиш! – вигукнула вона. – Ти не повинен зле говорити про нього! Я його кохаю!

– Але ж ти навіть імені його не знаєш! – заперечив Джеймс. – Що він за один? Я маю право знати.

– Його звуть Чарівний Принц. Хіба тобі не подобається таке ім'я? Ох ти, мій дурнику! Ти повинен це ім'я запам'ятати. Якби ти тільки побачив його, ти повірив би, що кращого за

нього немає в цілісному світі! Ось коли ти повернешся з Австралії і познайомишся з ним, він тобі ще й як сподобається, Джиме! Він усім подобається, ну, а я... я кохаю його. Я б так хотіла, щоб ти був сьогодні в театрі! Приїде він, а я гратиму Джульетту. О, як я її зіграю! Лишень уяви собі, Джиме, – бути закоханою і грати Джульетту! Коли він сидить перед тобою! Грати для його насолоди! Я навіть боюся, щоб не налякати всіх у залі, – так, я їх або налякаю, або зачарую! Бути закоханою – це підвестися над самою собою. Цей бідолашний бридун, містер Айзекс, знову правитиме перед своїми завсідниками у буфеті, що я «геній». Досі він тільки вірив у мене, а сьогодні він проголосить мене одкровенням. Я відчуваю це. І все це лише завдяки йому, моєму Чарівному Принцові, моєму прекрасному коханому, моєму богові краси! Але я така бідна проти нього... Бідна! Ну то й що? Коли злидні вповзають у двері, кохання влітає у вікно! Ось так має звучати прислів'я – їх треба усі попереоброблювати. їх придумували взимку, а тепер літо... Ні, для мене тепер весняна пора – справжній танець квітів під блакитним небом!

- Він аристократ, – похмуро мовив Джеймс.
- Він – Принц! – наспівом протягла Сібіл. – Чого ще тобі треба?
- Він хоче зробити тебе рабою!
- Я здригаюся від думки про волю.
- Ти повинна стерегтись його, Сібіл.
- Бачити його – це його обожнювати, а знати його – це вірити йому.
- Сібіл, ти просто збожеволіла перед ним!

Дівчина засміялась і взяла брата за руку.

– Ох ти, мій Джиме, в тебе думки – як у столітнього діда! От зажди, колись ти й сам закохаєшся, тоді зрозумієш, що це таке. Ну не дивись так набурмосено! Тобі б радіти, що хоч ти й від'їжджаєш, а сестра твоя така щаслива, як ніколи! Нам обом жилося важко, дуже важко й невесело. Але тепер усе буде інакше. Ти їдеш до нового світу, а я свій знайшла тут... Ось два місця, сядьмо, Джиме, – подивимось, як гуляє гарно вираджена публіка.

Вони усілися серед юрми відпочивальників. Тюльпани на клумбах по той бік алеї пломеніли тремтливими вогнистими язичками. У повітрі трепетною хмаркою духовитої пудри зависав білий порошок. Мов якісь величезні метелики, пурхали й колихались барвисті парасольки квітів.

Сібіл усе пробувала розворушити брата, розпитуючи, що він гадає робити, які має сподіванки. Джеймс відповідав звільна і неохоче. Вони перекидалися словами, як гравці обмінюються фішками. Сібіл чулася пригніченою, що не зуміла запалити брата своєю радістю. Слабка усмішка на його понурому обличчі – ото й усе, чого вона домоглася.

Дівчина замовкла. Раптом у погляд їй упало злотисте волосся й усміхнені уста: повз них у відкритому екіпажі проїхав з двома дамами Доріан Грей.

Сібіл скочила на ноги.

- Он він!
- Хто? – спитав Джім Вейн.
- Чарівний Принц, – відповіла вона, проводжаючи поглядом екіпаж.
- Хлопець, і собі схопившись, міцно стиснув її руку.

– Де? Покажи мені! Де він? Мені треба його побачити! – вигукував він. Але в цю мить той екіпаж заслонила запряжена четвіркою карета герцога Бервіка; коли ж вона проїхала, його вже зовсім не було видно.

– Уже зник, – сумовито прошепотіла Сібіл, – а я так хотіла, щоб ти його побачив...

– І я хотів. Бо коли він скривдить тебе, я знайду його й уб'ю. Це так само певно, як те, що Бог є на небі!

Сібіл жاخно глянула на брата. Він ще раз повторив свої слова. Вони розітнули повітря, мов кинджал. На Джеймса почали озиратися люди; якась пані, що стояла поблизу дівчини, пирснула сміхом.

– Ходім звідси, Джіме, ходім! – стиха мовила Сібіл.

Вона стала пробиратися крізь юрбу, а брат слухняно рушив за нею, радий, що нарешті розважив душу.

Коли вони дійшли до статуї Ахілла*, дівчина обернулась і подивилася на брата. Жаль стояв їй в очах, а уста – усміхались. Вона докірливо похитала головою.

– Ти зовсім здурів, Джіме, ну геть-чисто здурів! Ти просто хлопчисько-сердюк, та й годі. Ну де ж можна говорити такі бридкі речі? Ти сам не розумієш, що кажеш. Ти просто ревнивий і злющий!.. Ой, як я хотіла б, щоб ти закохався! Любов робить людей добрими, а твої слова такі злі...

– Мені вже шістнадцять років, – заперечив Джеймс, – і я знаю, що кажу. Мати не зарадить тобі. Вона не зможе про тебе подбати... Тепер я взагалі шкодую, що виладнався до Австралії. Мені треба було б плюнути на все і лишитися з тобою. Я б так і зробив, якби не підписав уже контракту.

– О, не говори такого, Джіме. Ти поводишся, як герої тих безглузвих мелодрам, що в них так залюбки грала мама. Але я не хочу сваритися з тобою. Я ж тільки-но бачила його, а бачити його – це справжнє щастя! Ми не будемо сваритися. Я певна, ти ніколи не образиш того, кого я кохаю, – правда, Джіме?

– Мабуть – доки ти кохатимеш його, – була понура відповідь.

– Я кохатиму його повік! – вигукнула вона.

– А він тебе?

– І він теж!

– А ні – то хай начувається!

Вона аж відсахнулась, вражена братовим тоном, тоді засміялася і поклала руку йому на плече. Адже брат її – всього лишень хлопчисько!

Біля Мармурової арки вони сіли в омнібус, що довів їх під самий їхній обшарпаний будинок на Юстон-род. Було вже за п'яту, і Сібіл мала лягти відпочити яку часину перед виставою. На цьому наполог Джеймс, сказавши, що він радніше попрощається з нею, поки мати ще внизу. Ато мати неодмінно вступне якусь препротивну сцену!

І вони попрощались у кімнатинці Сібіл. Джеймсові душу пекли ревності й люта ворожість до незнайомця, котрий, як здавалося йому, став поміж ним і сестрою. Та коли її руки обвили його шию, її пальці пестливо торкнулись його волосся, хлопцеві одлягло від серця, і він поцілував Сібіл щиро й ніжно. А коли спускався сходами, на очах у нього бриніли сльози.

Внизу на хлопця чекала мати. Вона докірливо буркнула щось за спізнення, але він не відповів, мовчки беручись до злиденного обіду. Круг столу дзижчали й повзали по брудній скатертині мухи. Крізь гуркіт омнібусів і екіпажів на вулиці до хлопця доходив туркотливий голос, що пожирав останні його хвилини вдома.

Попоївши, він відсунув тарілку і спер голову на руки. Хлопець відчував, що має право знати. Якщо все було так, як він підозрював, мати давно мусила б сказати йому. Крижаніючи зі страху, місіс Вейн стежила за сином. Слова механічно спадали з її губ, пальці нервово бгали подерту мереживну хусточку. Коли дзигарі вибили шосту, Джеймс підвівся і рушив до дверей. Потім нараз обернувся і глянув на матір. Погляди їхні зустрілись. В її очах він прочитав ревне благання милосердя. Це тільки скріпило його рішучість.

– Мамо, я мушу запитати щось у тебе, – почав він. Її очі непевно забігали по кімнаті. Вона мовчала.

– Скажи мені правду, я маю право знати! Ти була одружена з моїм батьком?

Мати полегшено зітхнула. Моторошна мить, якої вона перестрашено чекала й удень і вночі протягом довгих місяців, – ця мить нарешті прийшла, а проте не нагнала на неї жаху. Це навіть трохи розчарувало її. Різка прямота запитання вимагала такої ж прямої відповіді. До цієї сцени годилося б звільна підійти, тоді вона не скидалася б в її очах на погану репетицію.

– Ні, – відповіла мати, вражена суворою простотою життя.

– Отже, мій батько – негідник! – вигукнув хлопець, стискаючи кулаки.

Місіс Вейн похитала головою.

– Ні, сину. Я знала, що він не був вільний. Але ми дуже любилися між собою. Якби він був живий, він забезпечив би нас. Не май серця на нього, сину, він же твій батько, і він порядна людина. Справді-бо, він був з вищого товариства...

Проклін зірвався юнакові з уст.

– Мені байдуже за себе, – скрикнув він, – але не допусти, щоб із Сібіл!.. Він теж ніби порядна людина, отой, що закоханий в неї чи прикидається закоханим? І теж, мабуть, з вищого товариства!

На мить місіс Вейн охопило принизливе почуття сорому, голова її похнюпилась. Тремтячими руками вона витерла сльози.

– Сібіл має матір, – пробурмотіла вона, – а я не мала.

Сина це зворушило. Він підійшов до матері і, нахилившись, поцілував її.

– Прости мені, мамо, що я завдав тобі болю, питаючи про батька, – мовив він. – Але я не міг стриматись... Я вже мушу йти. Прощай! Не забувай тільки – відтепер ти повинна дбати лише про одну Сібіл!.. І повір мені: якщо цей чоловік скривдить мою сестру, я знайду, хто він такий, я вистежу його й уб'ю, як собаку. Присягаюсь у цьому!

Очевидна перебільшеність погрози, запальність жестів, що супроводили цю мелодраматичну тираду, немовби зробили реальнішою всю сцену в очах місіс Вейн. Ця атмосфера була їй знайома зблизька, подих її став вільніший, і вперше за багато місяців вона відчула справжнє захоплення сином. Вона була не від того, щоб це дійство продовжити в тому ж ключі, але Джеймс різко урвав розмову. Треба було позносити вниз валізи, знайти ще десь кашне. Метушливо то вбігав, то вибігав поденник, що обслуговував мебльовані кімнати, де вони мешкали. Потім рядилися з візником. Слушний момент було згаяно на дріб'язкову вовтузню. І коли син уже від'їжджав, місіс Вейн, махаючи йому з вікна мереживною хусточкою, почувалася ще більш розчарованою, ніж раніше. Така чудова нагода – і минула намарне! Щоправда, вона трохи втішилась, виповідаючи Сібіл, яке то тепер самітне буде в неї життя, коли вона муситиме дбати лише про дочку. Ці слова їй сподобалися, і вона вирішила запам'ятати їх. Але про синову погрозу, хоча й було то сказано вельми вимовно і драматично, вона ані прохопилась. Місіс Вейн була впевнена, що колись вони всі посміються з цієї присяги.

Розділ VI

– Гадаю, ти вже чув новину, Безіле? – звернувся лорд Генрі до Голворда, тільки-но той з'явився в окремому кабінеті ресторану «Бристоль», де було накрито стіл на три персони.

– Ні, Гаррі, не чув. А що таке? – запитав художник, віддаючи пальто й капелюха офіціантові, що схилився в уклоні. – Сподіваюся, не з політики? Політичні новини не цікавлять мене. На цілу Палату громад ледве чи знайдеться хоч одна людина, гідна пензля. Хоча, правда, побідувати багато кого з них не завадило б.

– Доріан Грей взяв заручини, – промовив лорд Генрі, пильно дивлячись на художника. Голворд здригнувся і спохмурнів.

– Доріан взяв заручини? – вигукнув він. – Це неможливо!

– Але це так.

– А з ким?

– З якоюсь там акторкою.

– Не можу повірити. Доріан такий розважливий!

– Доріан досить розумний, щоб робити вряди-годи дурниці, любий Безіле.

– Навряд чи одруження така дурниця, яку можна робити «вряди-годи», Гаррі!

– Так, для Англії, але не для Америки, – мляво заперечив лорд Генрі. – А втім, я не сказав, що він одружився. Я сказав, що він взяв заручини. А це зовсім інша річ. Я, приміром, добре пам'ятаю, як одружувався, зате про заручини анінайменших згадок у мене не лишилось. Мені здається, що я ніколи й не заручувався.

– Але ж тільки подумай про Доріанове походження, становище, багатство! Це справжнє безглуздя – брати такий нерівний шлюб!

– Коли ти хочеш, щоб він одружився з цією дівчиною, то ось так йому й скажи. Тоді він неодмінно візьме з нею шлюб. Найбільші дурощі люди завжди чинять з най-шляхетніших мотивів.

– Але ця дівчина бодай порядна? Шкода було б, якби Доріан зв'язав своє життя з якоюсь нечупахою, що покалічила б йому душу й скаламутила розум.

– О, вона більш ніж порядна, вона прекрасна, – пробурмотів лорд Генрі, попиваючи з келиха вермут із помаранчевою настоянкою. – Доріан каже, що вона красуня, а він у таких справах не часто хибить. Твій портрет навчив його розумітись на людській вроді! Так, і цей чудодійний вплив належиться твоєму творові. Ну, та ми й самі побачимо її сьогодні ввечері, коли тільки цей хлопчина не забув про нашу умову.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.